

Christopher Bratt

UNGDOMS-
UNDERSØKELSE
I DRAMMEN 2003

NOTAT
2003:125

Tittel: **Ungdomsundersøkelse i Drammen 2003**

Forfatter: Christopher Brattn

NIBR-notat: 2003:125

ISSN: 0801-1702
ISBN: 82-7071-448-8

Prosjektnummer: O-2122
Prosjektnavn: Ung i Drammen

Oppdragsgiver: Drammen kommune

Prosjektleder: Christopher Bratt

Referat: Notatet gir en oversikt over funn i ungdomsundersøkelsen i 2003, samt en gjennomgang av utviklingstendenser fra 1999 til 2003.

Sammendrag: Norsk

Dato: Desember 2003

Antall sider: 51 inkl. vedlegg

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gautstadalléen 21, Postboks 44 Blindern
0313 OSLO

Vår hjemmeside: Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no
<http://www.nibr.no>

Org. nr. NO 970205284 MVA

© NIBR 2003

Forord

Notatet bygger på et oppdrag fra Drammen kommune om å gjennomføre en spørreskjemabasert ungdomsundersøkelse i Drammen, med datainnsamling høsten 2003. Denne ungdomsundersøkelsen følger opp en tilsvarende spørreskjemaundersøkelse med Drammens ungdomsskoleelever i 1999.

Notat gir en forholdsvis enkel gjennomgang av data fra ungdomsundersøkelsen 2003 og sammenlikner resultatene med funnene fra 1999. Vi fokuserer på tendenser innen risikoatferd, trivsel på skolen, slåssing blant ungdom og holdninger mellom etniske grupper.

Vi vil takke Drammen kommune ved Inger Gjønnnes og John Dutton for et godt samarbeid. Videre vil vi rette en stor takk til Drammens ungdomsskoler for den praktiske gjennomføringen av spørreundersøkelsen og alle ungdomsskoleelevene som svarte på spørreskjemaet.

Oslo, desember 2003

Sidsel Sverdrup

Forskingssjef

Innhold

Forord	1
Tabelloversikt	3
Figuroversikt.....	5
Sammendrag	6
1 Innledning	8
2 Metode og utvalg	9
2.1 Spørreskjemaet.....	9
2.2 Utvalgets sammensetning.....	10
3 Fritidsvaner og rusmidler	12
3.1 Gjøre mål på fritid: Tall for hele utvalget og endringer fra 1999.....	12
3.2 Fritidsvaner: Sammenlikning av undergrupper i utvalget	15
3.3 Røyking og bruk av rusmidler.....	17
3.3.1 Røyking i 1999 og 2003.....	17
3.3.2 Alkoholbruk i 1999 og 2003	18
3.3.3 Andre rusmidler enn alkohol.....	20
3.4 Rusbruk: Sammenlikning av undergrupper i utvalget.....	22
4 Holdninger mellom etniske grupper.....	24
5 Trivsel på skolen	28
5.1 Trivsel på skolen: Tall for hele utvalget og utvikling siden 1999.....	28
5.2 Trivsel på skolen: Sammenlikninger av undergrupper i utvalget.....	34
6 Mobilmeldinger og mobbing med mobil	35
7 Slåsskamper	37
7.1 Slåsskamper: Tall for hele utvalget og endringer fra 1999	37
7.2 Slåsskamper: Sammenlikninger av undergrupper i utvalget.....	40
8 Forskjeller mellom skoler	41
8.1 Fritidsbruk	42
8.2 Røyking og rusbruk.....	43
8.3 Holdninger hos etnisk norske overfor ulike etniske grupper.....	43
8.4 Lekselesing og trivsel på skolen.....	44
8.5 Mobilbruk.....	45
8.6 Slåsskamper.....	45
9 Avslutning.....	47
Vedlegg 1 Resymé fra forskningsartikler med bakgrunn i data fra 1999	48
Vedlegg 2 En kort merknad til variansanalyse og statistisk signifikans.....	50
Referanser.....	51

Tabelloversikt

Tabell 2.1	<i>Svarprosentene på de ulike skolene</i>	10
Tabell 2.2	<i>Fordelinger mellom ulike etniske grupper i 1999 og 2003</i>	11
Tabell 3.1	<i>Fritidsbruk siste uke: Antall dager med familierelaterte aktiviteter. Prosentvise fordelinger i 2003 og sammenlikning av gjennomsnitt med 1999</i>	13
Tabell 3.2	<i>Fritidsbruk siste uke: Antall dager med lekser, hobby og jobb. Prosentvise fordelinger i 2003 og sammenlikning av gjennomsnitt med 1999</i>	13
Tabell 3.3	<i>Fritidsbruk siste uke: Antall dager med TV og spill. Prosentvise fordelinger i 2003 og sammenlikning av gjennomsnitt med 1999</i>	14
Tabell 3.4	<i>Fritidsbruk siste uke: Antall dager med trening. Prosentvise fordelinger i 2003 og sammenlikning av gjennomsnitt med 1999</i>	14
Tabell 3.5	<i>Fritidsbruk siste uke: Antall dager med vennekontakt. Prosentvise fordelinger i 2003 og sammenlikning av gjennomsnitt med 1999</i>	14
Tabell 3.6	<i>Fritidsbruk siste uke: Antall dager med besøk på kafé, snackbar, diskotek uten alkoholskjenking eller diskotek med alkoholskjenking. Prosentvise fordelinger i 2003 og sammenlikning av gjennomsnitt med 1999</i>	15
Tabell 3.7	<i>Statisk signifikante forskjeller i gjennomsnitt for rapporterte fritidsaktiviteter, avhengig av kjønn, klassetrinn, og etnisk tilhørighet (etnisk norsk vs. ikke-vestlig minoritetsbakgrunn)</i>	16
Tabell 3.8	<i>Rapportert bruk av andre rusmidler enn alkohol 2003</i>	21
Tabell 3.9	<i>Bruk av andre rusmidler. Antall med ja-svar i 2003</i>	21
Tabell 3.10	<i>Hvor og når ble andre rusmidler enn alkohol brukt?</i>	22
Tabell 3.11	<i>Alkoholbruk: Sammenlikninger av gjennomsnitt i undergrupper i utvalget</i>	23
Tabell 3.12	<i>Andel som rapporterte bruk av illegale rusmidler i løpet av siste 12 måneder. Forskjeller avhengig av kjønn, klassetrinn og etnisk opprinnelse</i>	23
Tabell 4.1	<i>Gjennomsnittsverdier for den samlede holdning overfor andre etniske grupper for 1999 og 2003</i>	25
Tabell 4.2	<i>Endring i relativ holdning til etniske utgrupper fra 1999 til 2003</i>	27
Tabell 5.1	<i>Totalskårer for holdninger til klasse og til skolens øvrige elever, 1999 og 2003</i>	29
Tabell 5.2	<i>Spørsmål om noen av lærerne var ubehagelig overfor den enkelte elev. Svarfordelinger i prosent. (N=1446)</i>	30
Tabell 5.3	<i>Hvor ofte kom elevene for sent til skolen? Prosentvise fordelinger i svar</i>	31
Tabell 5.4	<i>Hvor ofte hadde elever skulket siden sommerferien</i>	32
Tabell 5.5	<i>Hjalp foreldrene med lekselesing? Prosentvise fordelinger for alle og fordelt etter de største etniske gruppene</i>	33
Tabell 5.6	<i>Når hadde elevene lønnsarbeid? Svar fra dem som oppga å ha lønnsarbeid</i>	33
Tabell 5.7	<i>Trivsel på skolen: Forskjeller mellom undergrupper i utvalget</i>	34
Tabell 6.1	<i>Meldinger sendt med mobiltelefon</i>	36

Tabell 7.1	<i>Antall elever som rapporterte over 100 slåsskamper de siste 12 måneder, tall for 1999 og 2003</i>	37
Tabell 7.2	<i>Rapporterte slåsskamper de siste 12 måneder. Gjennomsnitt</i>	38
Tabell 7.3	<i>Rapporterte slåsskamper de siste 12 måneder. Prosentvise fordelinger etter grupperinger av svar</i>	38
Tabell 7.4	<i>Rapporterte slåsskamper de siste 12 måneder etter rekoding til en skala fra 0 til 5. Gjennomsnitt for 1999 og 2003</i>	39
Tabell 7.5	<i>Prosentandel som rapporterte deltakelse i slåsskamper i 2003, sammenlikninger av undergrupper i utvalget</i>	40
Tabell 8.1	<i>Fritidsbruk, gjennomsnitt på skolene</i>	42
Tabell 8.2	<i>Prosentandeler på skolene som oppga bruk av røyk eller rusmidler</i>	43
Tabell 8.3	<i>Holdninger hos etnisk norske elever overfor andre etniske grupper, forskjeller mellom skoler</i>	44
Tabell 8.4	<i>Trivsel på skolen. Gjennomsnitt i svarene på de ulike skolene</i>	44
Tabell 8.5	<i>Mobilmeldinger. Gjennomsnitt i svarene på de ulike skolene</i>	45
Tabell 8.6	<i>Andel som rapporterte om deltakelse i slåsskamper, avhengig av skole</i>	45
Tabell 8.7	<i>Gjennomsnitt i antall rapporterte slåsskamper for dem som rapporterte fra ingen til 20 slåsskamper, avhengig av skole</i>	46

Figuroversikt

Figur 2.1	<i>Et eksempel på spørsmål formulert med semantisk differensialmetoden</i>	9
Figur 3.1	<i>Andel som svarte at de røykte innimellom eller hver dag, resultater for 1999 og 2003, med atskilte tall for jenter og gutter</i>	17
Figur 3.2	<i>Drukket øl siden sommerferien, 1999 og 2003</i>	18
Figur 3.3	<i>Drukket vin siden sommerferien, 1999 og 2003</i>	19
Figur 3.4	<i>Rapportert bruk av rusbrus i 2003</i>	20
Figur 5.1	<i>Prosentvise fordelinger i 1999 og 2003 langs en skala som skulle angi hvor mange av skoletimene elevene likte</i>	28
Figur 5.2	<i>Prosentvise fordelinger i 1999 og 2003 langs en skala hvor elevene skulle angi om de gledet seg eller gruet seg til å møte de andre elevene på skolen</i>	29
Figur 5.3	<i>Hvor ofte var én eller flere lærere ubehagelig? Svar fra elever som mente at én eller flere lærere opptrådte ubehagelig. Skala fra aldri til hele tiden</i>	31
Figur 5.4	<i>Hvor ofte gjorde elevene lekser? 7-punkts skala fra Aldri til Hver dag</i>	32

Sammendrag

Christopher Bratt

Ungdomsundersøkelse i Drammen 2003

NIBR-notat 2003:125

Notat er basert på en spørreskjemaundersøkelse blant ungdomsskoleelever i Drammen, gjennomført høsten 2003. Presentasjonen av resultatene legger vekt på å vurdere endringer fra den første undersøkelsen, gjennomført i 1999 med det samme spørreskjemaet.

Gjennomgående viste målt risikoatferd en nedgang fra 1999 til 2003. Dette gjaldt for røyking, alkoholbruk, bruk av illegale rusmidler og dessuten slåssing. Innføringen av rusbruk i dagligvarebutikker så ikke ut til å endre på nedgangen i alkoholbruk. Mens ungdommens svar indikerte en betydelig nedgang i risikoatferd, tydet målingene av holdninger mellom etniske grupper på en negativ utvikling fra 1999 til 2003.

Følgende er noen sentrale momenter fra funnene:

- Mer enn hver tiende elev (11,5 %) hevdet at de ikke hadde gjort lekser den siste uken.
- Hver tiende elev (10,8 %) hevdet å ha brukt spilleautomat i løpet av siste uke.
- 4,6 prosent hevdet at de hadde vært på diskotek som serverte alkohol i løpet av siste uke
- Nesten 90 % svarte at de aldri røykte. 4,2 % svarte at de røykte hver dag, 6,3 % at de røykte innimellom. I motsetning til 1999 var det nå flere gutter enn jenter som rapporterte daglig røyking, et påfallende funn i ungdomsundersøkelsen.
- Vi kan ikke avgjøre hvilken virkning innføringen av rusbruk har hatt for det totale alkoholforbruket blant ungdommen. Men også med rusbrusen så det totale alkoholforbruket blant ungdommen ut til å ha blitt betydelig redusert. I 1999 oppga 14,8 prosent av ungdommen at de hadde vært beruset, i 2003 var dette tallet sunket til 8,6. Samtidig så det også ut til at de ungdommene som drakk, var sjeldnere beruset i 2003 enn tilsvarende ungdom i 1999.
- Bruken av illegale rusmidler så ut til å ha gått betydelig ned fra 1999. Et uttrykk for denne tendensen finner vi i rapportert bruk av hasj: I 1999 svarte hele 5,4 prosent av ungdommen at de hadde brukt hasj. Nå, i 2003, var det 2,7 % som svarte at de hadde brukt hasj minst én gang. 1,6 prosent oppga å ha brukt enten amfetamin eller ecstasy, i 1999 var dette 2,7 prosent.
- Data bekreftet inntrykket av at illegale rusmidler er mer brukt i enkelte etniske minoritetsgrupper.
- Selv om resultatene fra spørreundersøkelsen i 2003 på flere måter tyder på en nedgang i ulike typer risikoatferd, også bruk av rusmidler, er det verdt å merke seg at nesten 6 prosent av 10-klassingene hevdet at de hadde brukt hasj i løpet av siste år,

mens 2,6 prosent på dette klassetrinnet svarte at de hadde brukt amfetamin og 1,5 prosent at de hadde brukt ecstasy.

- Ulike målinger som skulle kartlegge trivsel på skolen indikerte en svak forbedring i forhold til 1999.
- Rapportert slåssing mellom ungdommer viste en klar nedgang fra 1999 til 2003.
- Holdninger mellom etniske grupper så generelt ut til å ha blitt dårligere. Ungdommen uttrykte mer positive holdninger til *egen* etnisk gruppe og mindre positive holdninger til *andre* etniske grupper. Unntaket fra denne regelen var etniske tyrkere; tyrkere viste i 2003 mer positive holdninger overfor andre etniske grupper, særlig overfor etniske vietnamesere (samtidig som vietnamesere nå uttrykte noe mer positive holdninger overfor tyrkere).
- Langs flere av variablene var det forholdsvis klare forskjeller mellom skolene. Et eget kapittel er avsatt til å sammenlikne skoler.

Notatet avsluttes med referat fra to forskningsartikler som ble skrevet på bakgrunn av data fra ungdomsundersøkelsen i 1999.

1 Innledning

Dette notatet er basert på et oppdrag fra Drammen kommune om å gjennomføre en spørreskjemabasert ungdomsundersøkelse i Drammen. Formålet var å få en oversikt over fritidsaktiviteter og risikoatferd hos ungdommen, samt holdninger mellom etniske grupper og trivsel på skolen. Undersøkelsen følger opp en tilsvarende kartlegging fra 1999 og er basert på spørreskjemaet som ble utviklet og brukt i 1999. (En oversikt over resultatene fra den spørreskjemaundersøkelsen er tidligere publisert av NIBR, se Bratt, 2000).

Notatet skal presentere viktige tendenser fra ungdommenes svar i 2003. Notatet er dermed orientert mot å gjengi såkalt deskriptiv statistikk fra svarene. I tillegg ser notatet på endringer fra 1999 til 2003. Innenfor rammen for prosjektet var det ikke anledning til grundigere analyser av sammenhenger eller mer teoretiske drøftinger. Vi planlegger imidlertid flere vitenskapelige artikler med mer grundige analyser, basert på data innhentet fra Drammens ungdom i 1999 og 2003.

Kapittel 2 beskriver kort metoden som ble brukt og utvalgets sammensetning. Kapittel 3 gir en oversikt over elevenes svar på spørsmål om fritidsvaner og bruk av rusmidler. Kapittel 4 går over til å se på holdninger mellom etniske grupper. Kapittel 5 presenterer resultater for elevenes rapporterte trivsel på skolen. Til slutt tar kapittel 6 opp slåsskamper blant ungdom. Alle disse kapitlene (kapittel 2 til kapittel 6) vurderer endringer fra 1999 til 2003.

Kapittel 8 tar opp forskjeller mellom skolene. Dette kapitlet er primært skrevet for administrasjonen i Drammen kommune og inneholder lite tekst. I stedet bruker vi tabeller som gjengir svarfordelinger på de seks skolene som inngår i datamaterialet. Av hensyn til personvernet er skolene anonymisert; kapittel 8 benytter skolekoder som Drammen kommune har gitt oss.

Notatet inneholder to vedlegg. Det ene av disse vedleggene gir en kort forklaring av statistiske metoder som er brukt for analysen presentert i notatet. I Vedlegg 1 gjengir vi konklusjonene fra to artikler basert på ungdomsundersøkelsen i 1999. Den ene artikkelen tar opp slåsskamper blant ungdom, den andre artikkelen ser på forholdet mellom kontakt på tvers av etniske skillelinjer og holdninger mellom etniske grupper.

2 Metode og utvalg

2.1 Spørreskjemaet

Kartleggingen brukte et spørreskjema som ble utviklet og testet ved hjelp av tre skoleklasser på en ungdomsskole i 1999. Mange av spørsmålene benyttet en spørsmålsform som er kjent under betegnelsen semantisk differensialmetoden (Osgood, Tannenbaum og Suci, 1957). Denne målemetoden benytter ordpar som skal indikere ytterpunkter på en skala. Så lenge man bruker relativt få spørsmål (som opp til fire eller fem) for å måle holdninger og liknende variabler, vil semantisk differensialmetoden vanligvis gi bedre målinger enn den hyppig brukte spørsmålsformen hvor de som fyller ut et skjema skal angi hvor enige de er i et utsagn (se for eksempel Himmelfarb, 1993).

Figur 2.1 gir et eksempel på et spørsmålsbatteri med semantisk differensialmetoden fra spørreskjemaet som er brukt. Ved denne spørsmålsformen blir respondentene bedt om å sette ett kryss for hver skala og velge midtposisjonen hvis respondenten ikke har noen mening eller hvis ingen av de to ordene passer. Svarene på slike spørsmål i et spørsmålsbatteri samles til en felles verdi, i dette notatet brukes gjennomsnittsverdien (totalskåren) etter at enkeltskalaene først har fått en felles retning (det vil si at for eksempel skalaen trivelige—utrivelige først får snudd sin skala for å passe med kjedelige—interessante).

Figur 2.1 *Et eksempel på spørsmål formulert med semantisk differensialmetoden*

Skoletimene

Kjedelige		Interessante
Trivelige		Utrivelige
Dårlige		Gode
Spennende		Søvndyssende
Meningsfulle		Meningsløse

Spørreskjemaet for høsten 2003 inkluderte noen få tilleggsspørsmål, spørsmål som ikke inngikk i det opprinnelige spørreskjemaet. De nye spørsmålene ble bevisst plassert på steder i skjemaet hvor de i minst mulig grad skulle kunne påvirke svarene på andre

spørsmål. Dette var viktig, siden vi ønsket å sammenlikne svarene i 2003 med resultater fra 1993.¹

Spørreskjemaet var på totalt 24 sider. I dette notatet blir de aktuelle spørsmålene gjengitt i teksten eller i fotnoter hvor resultatene er presentert. Skjemaene ble besvart på skolen fredag 19. september 2003, med unntak av én skole hvor elever på grunn av andre avtaler måtte besvare skjemaet én dag tidligere. Ved å la elevene besvare skjemaet 19. september, sørget vi for at det var gått fem uker siden skolestart, det samme antall uker som mellom skolestart høsten 1999 og spørreskjemaundersøkelsen det året.

2.2 Utvalgets sammensetning

Ungdomsundersøkelsen for 2003 ga 1559 utfylte skjema. Bare tre av disse skjemaene indikerte klart at den som svarte hadde tullet, ved at mange spørsmål hadde fått lite realistiske svar. Det er imidlertid god grunn til å tro at flere elever tullet under utfyllingen. Den statistiske analysen tok hensyn til dette ved at svar som oppga for eksempel svært høy bruk av rusmidler eller svært hyppig slåssing ikke ble tatt med i beregningen av gjennomsnitt og liknende analyser.

Med et utvalg på totalt 1556 (etter at tre svar var blitt holdt utenfor) hadde undersøkelsen en svarprosent på 77,0. Tabell 2.1 gjengir svarprosjenter for de ulike skolene. Som følge av norsk personvernlov, måtte alle elever ha aktivt samtykke fra en av foreldrene for å kunne delta i spørreundersøkelsen; den forholdsvis lave svarprosjenten på skole 3 kan trolig forstås på denne bakgrunn. Her hadde mange elever ikke fått (eller unnlatt å be om) underskrift fra en av foreldrene for å delta i spørreundersøkelsen.

Tabell 2.1 Svarprosjenter på de ulike skolene

	N	Svarprosjent
Skole 1	226	82,8
Skole 2	233	81,2
Skole 3	213	60,5
Skole 4	237	89,8
Skole 5	232	71,4
Skole 6	415	79,7

Tabell 2.2 gjengir andeler fra ulike etniske grupper i datagrunnlaget (basert på hvilken gruppe elevene selv plasserte seg i), med tall for både 1999 og 2003. Det var forholdsvis lik fordeling mellom etniske grupper ved de to målingene.

¹ Svar på spørsmål i et spørreskjema, særlig holdningsspørsmål, vil i varierende grad være preget av hvilke spørsmål som er stilt tidligere i spørreskjemaet (se f.eks. Tourangeau, Rasinski, Bradburn og D'Andrade, 1989). Følgende spørsmål var nye i 2003: Bruk av rusbrus (plassert etter spørsmålene fra 1999 om øl, vin, sprit og hjemmebrent/smuglersprit), bruk av GBL (et rusmiddel, plassert etter spørsmål om bruk av et annet rusmiddel, GHB), måling av holdninger til indere (plassert etter spørsmålene om holdninger til andre etniske grupper) og kartlegging av meldinger sendt og mottatt med mobiltelefon. Spørsmålene om mobilbruk var opptatt av mobbing og ble plassert mot slutten av spørreskjemaet for ikke å påvirke svar på tidligere spørsmål.

Tabell 2.2 *Fordelinger mellom ulike etniske grupper i 1999 og 2003*

Etnisk gruppe	1999	2003
Norsk	83,9	83,6
Nordisk	2,0	2,0
Tyrkisk	3,9	3,1
Indisk	2,1	1,1
Vietnamesisk	1,3	1,2
Pakistansk	0,9	1,5
Kosovo-Albansk	0,6	1,4
Bosnisk	0,6	0,9
Somalisk	0,4	0,3
Afrikanske for øvrig	0,3	0,5
Annen gruppe	4,0	4,4

3 Fritidsvaner og rusmidler

3.1 Gjøremaal på fritid: Tall for hele utvalget og endringer fra 1999

Spørreskjemaet inneholdt 23 spørsmål som tok opp hva ungdommene hadde gjort i fritiden i løpet av siste uke. Her skulle elevene angi antall dager de hadde deltatt i ulike aktiviteter. Resultatene er gjengitt i Tabell 3.1 til Tabell 3.6. I denne analysen er svar over syv dager holdt utenfor.

Tabellene gjengir også endringer i gjennomsnittet (gjennomsnittlig antall dager) fra 1999 til 2003. Disse tallene står i tabellene under overskriften Utvikling fra 1999 og viser økning (+) eller reduksjon (-) i de ulike aktivitetene. Vi har inkludert mål på såkalt statistisk signifikans for disse tallene.²

Vi vil trekke fram følgende tendenser for tallene fra 2003:

- Mer enn hver tiende elev (11,5 %) hevdet at de ikke hadde gjort lekser den siste uken.
- Hver tiende elev (10,8 %) hevdet å ha brukt spilleautomat i løpet av siste uke.
- En del ungdommer hevdet at de regelmessig, det vil si flere dager i uka ”sto i lengre tid og hang på gatehjørne, utenfor kiosk el.l.” (for 4,0 % var dette mer enn tre dager) eller ”var lengre tid ute på gatene i sentrum” (3,0 % med svar over tre dager).
- 4,6 prosent hevdet at de hadde vært på diskotek som serverte alkohol i løpet av siste uke

Aktiviteter som å henge på gatehjørnet trenger langt fra å være noe problem i seg selv. Men de kan tolkes som en mulig indikator på at ungdommer føler et behov for å oppsøke steder uten voksenkontroll, kanskje også fordi de har lite sosial tilknytning til voksne. Samtidig gir slike arenaer uten voksen kontroll en betydelig økt sannsynlighet for risikoatferd og voldelige handlinger. Internasjonal forskning finner en sterk sammenheng mellom ungdommens tendens til å oppsøke steder uten voksenkontroll og utvikling av risikoatferd, slik som røyking, bruk av rusmidler og slåssing (for eksempel Bernburg og Thorlindsson, 2001; Osgood, Wilson, O'Malley, Bachman og Johnston, 1996). Vedlegg 1 gjengir en artikkel som ser på dette fenomenet med bakgrunn i data for ungdomsundersøkelsen 1999 i Drammen.

² Kort beskrivelse av slike signifikanser er gitt i Vedlegg 2. I Tabell 3.1 til Tabell 3.6 har vi holdt oss til en enkelt todeling for signifikans, med p mindre enn 0,05 som grenseverdi for signifikans. En signifikant verdi her bør ikke overtolkes. Signifikansmål skal egentlig brukes for å teste hypoteser, ikke for å lete etter forskjeller i data.

Ser vi på forskjellene mellom 1999 og 2003, finner vi gjennomgående små endringer i gjennomsnittstallene for ulike typer fritidsaktiviteter. Den største forskjellen for en bestemt aktivitet var på mindre enn en halv dag i løpet av en uke. Holder vi oss til endringer på minst $\pm 0,3$ (det vil si omtrent en tredjedel av en dag i løpet av en uke), finner vi en endring langs følgende variabler:

- En økning i hvor ofte ungdommen var alene hjemme over én time (+ 0,3)
- En reduksjon i hvor mange dager elevene gjorde lekser (- 0,3)
- En økning i antall dager ungdommen trente i idrettslag (+ 0,4)
- En økning i antall dager ungdommen trente på egenhånd (+ 0,4)
- En reduksjon i antall dager elevene oppholdt seg i lengre tid på gatehjørnet/utenfor en kiosk eller et liknende sted (- 0,3)

Forskjellene er som nevnt små, og det er ingen påfallende endring blant disse eksemplene. Men det er verdt å merke seg at ungdomsskoleelevene rapporterte mer idrettslig aktivitet enn i 1999.

Tabell 3.1 *Fritidsbruk siste uke: Antall dager med familierelaterte aktiviteter. Prosentvise fordelinger i 2003 og sammenlikning av gjennomsnitt med 1999*

	Antall dager (2003)									Utvikling fra 1999
	Ingen	1	2	3	4	5	6	7	N	
Middag med foreldre	3,7	2,6	5,5	7,6	8,9	18,5	13,6	39,6	1500	+ 0,1
Passet søsken	69,7	11,5	8,0	4,5	2,1	1,8	0,4	2,0	1480	0,0
Besøkte familie	45,1	28,8	14,4	5,9	1,9	2,3	0,8	0,9	1491	+ 0,1*
Hjemme alene over 1 time	12,6	12,3	14,8	13,2	8,9	17,8	4,2	16,2	1501	+ 0,3*
Hobby/trening med mor/far	75,7	9,1	6,7	3,3	1,4	1,4	0,5	1,8	1484	+ 0,2*

* $p < 0,05$

Tabell 3.2 *Fritidsbruk siste uke: Antall dager med lekser, hobby og jobb. Prosentvise fordelinger i 2003 og sammenlikning av gjennomsnitt med 1999*

	Antall dager (2003)									Utvikling fra 1999
	Ingen	1	2	3	4	5	6	7	N	
Gjorde lekser	6,2	5,3	5,9	12,8	19,8	31,3	8,1	10,5	1502	- 0,3*
Tegnet/malte/dikt/spilte instrument	56,2	13,9	9,0	5,1	3,2	3,7	2,0	6,8	1480	+ 0,2*
Var på jobb	83,2	8,7	4,5	1,2	0,7	0,6	0,2	0,8	1488	- 0,2*

* $p < 0,05$

Tabell 3.3 *Fritidsbruk siste uke: Antall dager med TV og spill. Prosentvise fordelinger i 2003 og sammenlikning av gjennomsnitt med 1999*

	Antall dager (2003)									Utvikling fra 1999
	Ingen	1	2	3	4	5	6	7	N	
Så på TV	1,5	2,1	3,4	5,7	6,2	16,5	7,9	56,6	1492	- 0,1
Så på video	35,0	24,3	17,0	8,9	3,4	3,2	1,5	6,8	1491	+ 0,1
Spilte dataspill	41,2	11,4	8,4	8,2	6,0	6,2	3,9	14,7	1494	- 0,1
Spilte på spilleautomat	89,2	4,6	2,8	1,3	0,6	0,5	0,1	0,9	1484	- 0,2*

* $p < 0,05$

Tabell 3.4 *Fritidsbruk siste uke: Antall dager med trening. Prosentvise fordelinger i 2003 og sammenlikning av gjennomsnitt med 1999*

	Antall dager (2003)									Utvikling fra 1999
	Ingen	1	2	3	4	5	6	7	N	
Trening i idrettslag	42,7	8,5	16,4	11,7	8,5	5,3	2,5	4,3	1496	+ 0,4*
Dans, aerobic, e.l.	78,9	10,4	5,0	2,7	1,5	0,5	0,3	0,7	1493	+ 0,1
Trenings-/helsestudio	91,2	3,8	1,7	1,5	0,8	0,3	0,3	0,5	1487	0,0
Kampsport/Selvforvarstr.	91,1	2,2	3,5	1,4	0,7	0,3	0,2	0,5	1480	+ 0,0
Trimmet på egenhånd	36,5	19,7	16,4	8,7	4,8	5,5	1,7	6,7	1494	+ 0,4*

* $p < 0,05$

Tabell 3.5 *Fritidsbruk siste uke: Antall dager med vennekontakt. Prosentvise fordelinger i 2003 og sammenlikning av gjennomsnitt med 1999*

	Antall dager (2003)									Utvikling fra 1999
	Ingen	1	2	3	4	5	6	7	N	
Med venner hjem	12,0	12,4	19,1	20,3	12,4	12,1	3,5	8,3	1501	+ 0,0
Ute med venner/venninner	8,6	6,6	14,9	15,6	15,3	14,6	6,5	18,0	1491	- 0,1
Var i fritidsklubb	87,1	8,9	2,2	0,7	0,5	0,2	0,3	0,2	1485	- 0,2
På gatehjørne/utenfor kiosk	84,2	6,7	3,3	1,8	1,1	0,5	0,7	1,7	1485	- 0,3*
På gatene i sentrum	77,1	12,6	5,0	2,2	0,8	0,9	0,2	1,1	1487	- 0,1*

* $p < 0,05$

Tabell 3.6 *Fritidsbruk siste uke: Antall dager med besøk på kafé, snackbar, diskotek uten alkoholskjenking eller diskotek med alkoholskjenking. Prosentvise fordelinger i 2003 og sammenlikning av gjennomsnitt med 1999*

	Antall dager (2003)									Utvikling fra 1999
	Ingen	1	2	3	4	5	6	7	N	
Utested uten alkohol	84,4	11,1	2,2	1,4	0,1	0,3	0,1	0,3	1487	- 0,2*
Diskotek med alkohol	95,4	2,9	0,4	0,3	0,2	0,1	0,1	0,6	1484	0,0

* $p < 0,05$

3.2 Fritidsvaner: Sammenlikning av undergrupper i utvalget

Tabell 3.7 gjengir resultater fra sammenlikninger av undergrupper i rapporterte fritidsaktiviteter. Tabellen gjengir gjennomsnitt for de ulike aktivitetene (gjennomsnittlig antall dager i løpet av en uke, med svar over syv dager i løpet av en uke holdt utenfor). Vi vurderte forskjeller mellom følgende grupper:

1. Jenter vs. gutter
2. Ulike klassetrinn (8., 9. og 10. klassetrinn)
3. Ungdom fra minoritetsgrupper med ikke-vestlig opprinnelse og etnisk norsk ungdom

For å gjøre tabellen mer lettlest, er bare resultater fra gruppevise sammenlikninger gjengitt hvis disse (basert på analyse med det statistiske verktøyet ANOVA) slo ut som statistisk signifikante. Streker i tabellen er ensbetydende med at analysen ikke fant statistisk signifikante forskjeller, noe som tyder på at det ikke var reelle forskjeller mellom gruppene. (På den andre siden kan en beregnet statistisk signifikans ikke likestilles med at forskjellene mellom gruppene faktisk var vesentlige, se Vedlegg 2. Vi må også se på hvor stor forskjellene mellom undergruppene i utvalget var.)

Tabell 3.7 Statisk signifikante forskjeller i gjennomsnitt for rapporterte fritidsaktiviteter, avhengig av kjønn, klassetrinn, og etnisk tilhørighet (etnisk norsk vs. ikke-vestlig minoritetsbakgrunn)

	Kjønn		Klassetrinn			Etnisitet	
	Gutter	Jenter	8. kl.	9. kl.	10. kl.	Norsk	Minoriteter
<i>Antall dager siste uke (0 til 7):</i>							
Middag med foreldre	5,4	5,1	5,5	5,2	4,9	—	—
Passet søsken	—	—	—	—	—	0,7	1,1
Besøkte familie	—	—	1,3	1,0	0,9	1,0	1,3
Hjemme alene over 1 time	3,7	3,2	3,1	3,5	3,7	3,6	2,5
Hobby/trening med mor/far	0,7	0,5	0,8	0,6	0,4	0,6	0,9
Gjorde lekser	4,0	4,3	4,7	3,8	3,9	—	—
Tegnet/malte/dikt/spilte instrum.	—	—	—	—	—	—	—
Var på jobb	—	—	0,3	0,3	0,4	—	—
Så på TV	5,9	5,6	5,6	5,9	5,8	—	—
Så på video	1,9	1,5	—	—	—	1,6	2,5
Spilte dataspill	3,6	1,1	—	—	—	—	—
Spilte på spilleautomat	0,4	0,1	—	—	—	—	—
Trening i idrettslag	2,2	1,5	1,6	2,1	1,8	1,9	1,3
Dans, aerobic, e.l.	0,1	0,8	—	—	—	—	—
Trenings-/helsestudio	—	—	—	—	—	—	—
Kampsport/Selvforsvarstr.	0,3	0,1	—	—	—	0,2	0,5
Trimmet på egenhånd	2,1	1,6	—	—	—	—	—
Ute med venner/venninner	—	—	—	—	—	3,9	3,4
Var i fritidsklubb	—	—	—	—	—	—	—
Med venner i hjem	—	—	3,3	2,8	2,9	3,1	2,4
På gatehjørne/utenfor kiosk	—	—	0,3	0,4	0,6	—	—
På gatene i sentrum	—	—	—	—	—	—	—
Utested uten alkohol	—	—	0,2	0,2	0,3	—	—
Diskotek med alkohol	0,2	0,0	0,1	0,1	0,2	—	—

NOTE. Bare statistisk signifikante forskjeller mellom grupper ($p < ,05$) er gjengitt

Tabellen tyder på at forskjellene avhengig av kjønn og etnisitet ikke var spesielt store. De forskjellene som kom fram, var i tråd med det vi kunne forvente.

- Vi finner en del forventede forskjeller mellom kjønnene i vanlige fritidsaktiviteter, som i bruk av dataspill og treningsaktiviteter. Gutter så ut til å ha oppsøkt diskotek med alkoholservering oftere enn jenter, men her er det fortsatt snakk om svært lave tall (0,2 dager i gjennomsnitt, mot 0,0 dager i gjennomsnitt hos jenter).
- Derimot var det ingen klare forskjeller mellom jenter og gutter i bruk av ulike typer alkoholholdige drikker eller antall ganger de skal ha vært beruset siden sommeren.
- Det meste påfallende i sammenlikningen av ungdom med ikke-vestlig bakgrunn og etnisk norsk ungdom var likheten mellom disse to kategoriene.
- Derimot var det forskjeller mellom klassetrinnene. Men disse var på den ene siden i tråd med hva vi kunne forvente (for eksempel sjeldnere middag med foreldre blant de

eldste) og på den andre siden egentlig små. For eksempel var det ingen stor forskjell for spørsmålet om besøk av diskotek med alkoholserving.

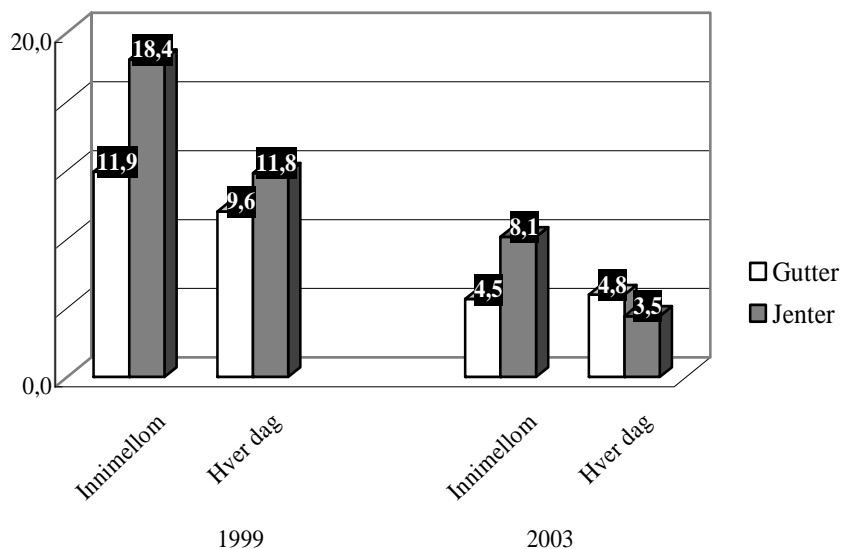
3.3 Røyking og bruk av rusmidler

3.3.1 Røyking i 1999 og 2003

Nesten alle svarte på spørsmålet om røyking (N = 1538). Av disse svarte 89,5 prosent at de aldri røykte. Tallene viste en klar utvikling fra 1999 til 2003: Det var en betydelig reduksjon i antall som sa at de røykte hver dag (fra 10,8 % til 4,2 %) eller innimellom (fra 15,3 % til 6,3 %). Reduksjonen var tydeligst for jenter, etter at mange senere undersøkelser har vist at jenter røyker mer enn gutter (dette gjaldt også for den forrige undersøkelsen med ungdomsskoleelever i Drammen). I 2003 rapporterte jenter i Drammen *mindre* daglig røyking enn gutter, men fortsatt noe mer røyking "innimellom".

De som hevdet at de røykte daglig, oppga omtrent like mange daglige sigaretter i 1999 og 2003, med noen flere for guttene. Når svar over 40 sigaretter pr. dag ble holdt utenfor, var det gjennomsnittlige antall sigaretter pr. dag 10,1 blant gutter i 1999; i 2003 rapporterte gutter som sa de røykte daglig et gjennomsnittsforkbruk pr. dag på 11,0. Blant jenter var de tilsvarende tallene 8,2 for 1999 og 8,4 for 2003.

Figur 3.1 *Andel som svarte at de røykte innimellom eller hver dag, resultater for 1999 og 2003, med atskilte tall for jenter og gutter*

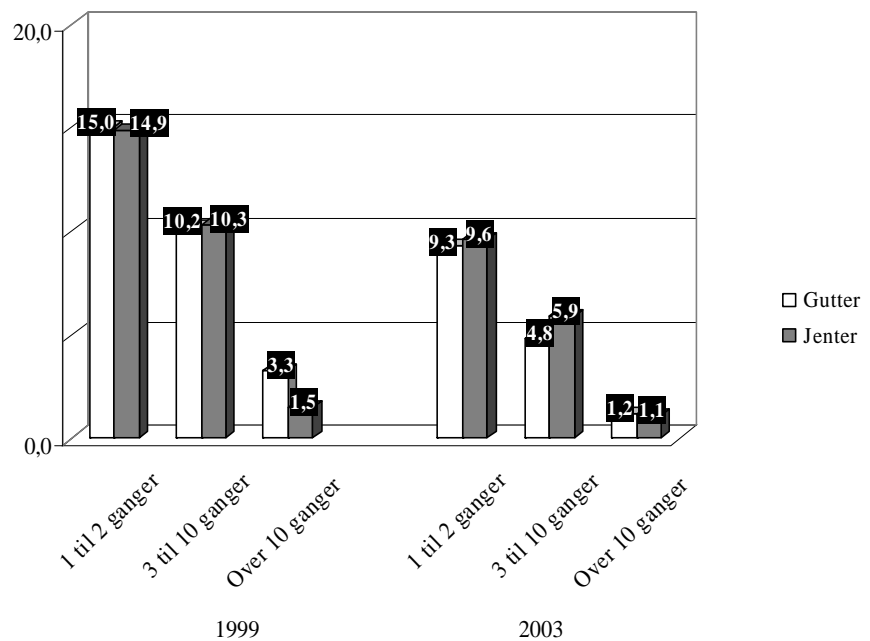
På spørsmål om de hadde brukt snus i løpet av siste måned, svarte 2,5 prosent av guttene "ja, hver dag" og 8,2 prosent "Bare innimellom, for eksempel ved fest". Hos jentene var det 0,1 prosent som oppga å ha brukt snus hver dag, mens 0,8 prosent svarte at de hadde brukt snus innimellom.

3.3.2 Alkoholbruk i 1999 og 2003

På samme måte som resultatene for røyking, tydet tallene for alkoholbruk på en reduksjon i risikoatferd hos Drammens ungdom fra 1999 til 2003. Ungdommen ble spurt hvor ofte de hadde drukket bestemte alkoholholdige drikker siden skolen begynte etter sommerferien, det vil si i løpet av fem uker. Figur 3.2 vises en betydelig nedgang i bruk av øl hos både jenter og gutter. Nedgangen var størst blant gutter.

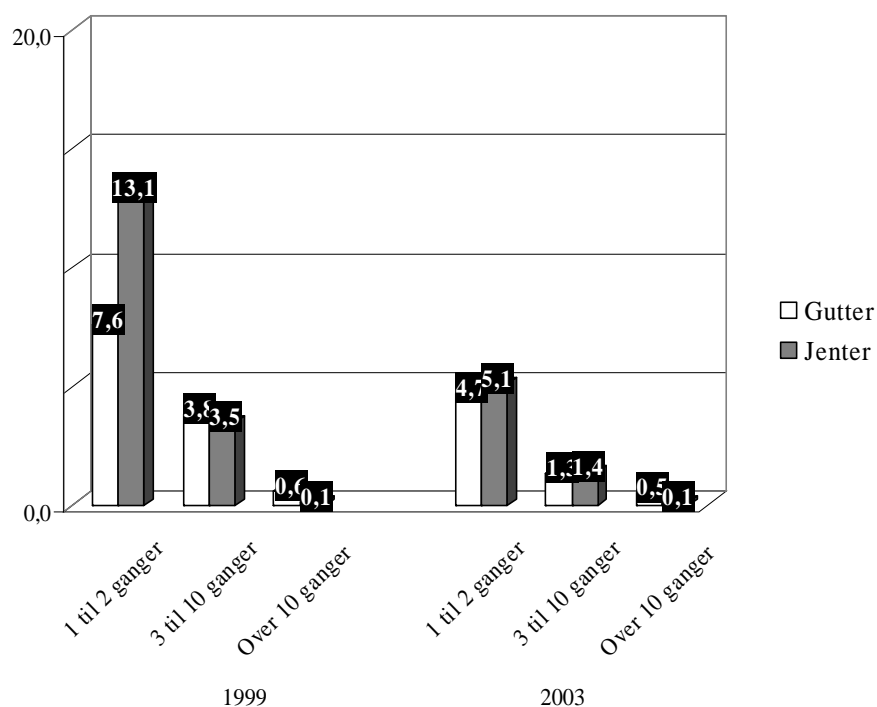
I Figur 3.2 er svar over 35 ganger utelatt, slik de er for øvrige analyser av alkoholbruk. (Det var få som hevdet å ha hatt et hyppigere bruk enn 35 ganger: Tre personer for øl, to personer for hver av de øvrige alkoholholdige drikkene.)

Figur 3.2 Druknet øl siden sommerferien, 1999 og 2003

Figur 3.3 viser tilsvarende tall for vin. Tendensen er liknende som for øl. Denne gang er imidlertid nedgangen tydeligere for jenter.

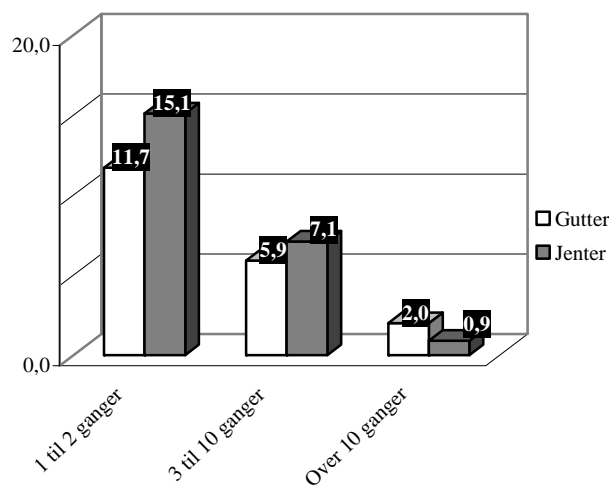
Figur 3.3 Drukket vin siden sommerferien, 1999 og 2003

Både i 1999 og 2003 ble ungdommen spurt om konsum av sprit og et separat spørsmål som tok opp bruk av enten hjemmebrent eller smuglersprit. Holder vi de få som rapporterte mer enn 35 utenfor (til sammen fem personer i 1999 og 2003), var det 18,8 prosent som hevdet å ha drukket sprit i 1999, mens det var 12,7 prosent i 2003. Utviklingen i retning av redusert bruk av sterke alkoholdrikker var enda tydeligere for illegal sprit (hjemmebrent/smuglersprit). Her svarte 11,3 prosent at de hadde drukket slik sprit i 1999, mens tallet var gått ned til 4,3 prosent i 2003.

Dermed tydet spørsmål om tradisjonelle alkoholholdige rusmidler gjennomgående på en betydelig nedgang i alkoholkonsum blant Drammens ungdom. Men siden 1999 var rusbrus kommet i butikkene, derfor tok spørreskjemaet for 2003 også opp bruken av rusbrus.

Figur 3.4 Rapportert bruk av rusbrus i 2003

Som vi ser av Figur 3.4 svarte flere jenter enn gutter at de drakk rusbrus. Blant gutter var det 19,6 prosent som svarte at de hadde drukket rusbrus, hos jentene var det 23,1 prosent. Nedgangen i vindriking hos jenter bør derfor sees i forhold til den nye bruken av rusbrus, rusbrus kan til en viss grad erstatte andre alkoholholdige drinker.

Men vi hadde anledning til å kontrollere dette på en enkel måte: To spørsmål tok opp beruselse uavhengig av type alkoholholdig drikk. Det ene av disse spurte om ungdommen hadde vært beruset siden sommeren, det andre hvor ofte ungdommen eventuelt hadde vært beruset i denne tidsperioden. I 1999 oppga 14,8 prosent av ungdommen at de hadde vært beruset, i 2003 var dette tallet sunket til 8,6. Samtidig så også de ungdommene som drakk ut til å være sjeldnere beruset i 2003. Blant dem som svarte at de hadde vært beruset, var gjennomsnittstallet for antall beruselser 4,2 i 1999 og 3,3 i 2003.

På bakgrunn av de to spørreskjemaundersøkelsene er derfor følgende konklusjon rimelig: Alkoholbruk blant ungdom i Drammen har vist en betydelig nedgang fra 1999 til 2003. En nylig gjennomført undersøkelse (Haaland, 2003), som så på utviklingen fra 1999 til 2002 blant elever på videregående skole, konkluderte helt likt for Drammen, så vel som for Kristiansand. Disse resultatene må derfor sies å være ”robuste”; vi har all grunn til å anta at nedgangen i alkoholbruk er reell.

Spørreskjemaet tok også opp de muligheter den mindreårige ungdommen hadde til selv å kjøpe alkohol. Vi gjengir tall for 2003: Blant ungdomsskoleelevene mente 8,9 prosent at det var mulig for dem å kjøpe alkohol på utesteder i Drammen. Litt over en tredjedel blant disse (36,5 %, det vil si 3,2 % av hele utvalget) hevdet at de faktisk hadde kjøpt alkohol på slike steder. En del flere, 6,0 prosent av utvalget, hevdet at de hadde kjøpt øl i butikker i Drammen (4,5 % svarte én eller noen ganger, 1,5 % svarte ofte). Tallet var noe høyere for rusbrus, her hevdet 7,1 prosent at de hadde kjøpt rusbrus i butikker i Drammen (5,7 % svarte ”én eller noen ganger”, 1,4 % svarte ”ofte”).

3.3.3 Andre rusmidler enn alkohol

Spørreskjemaet ba om informasjon om hvor mange ganger ungdommen hadde brukt henholdsvis hasj, amfetamin, ecstasy og ”andre narkotiske stoffer enn de som er nevnt

ovenfor". Ved hvert av disse spørsmålene ble ungdommen bedt om å angi hvor ofte de hadde brukt det aktuelle stoffet i løpet av de siste 12 månedene. Deretter ble ungdommene bedt om å angi hvilke av følgende stoffer de hadde brukt "noen gang": GHB, GLS, kokain, LSD og heroin. Resultatene er gjengitt i Tabell 3.8 og Tabell 3.8

I tabellen er amfetamin og ecstasy holdt fra hverandre. Mer enn én av hundre (1,6 prosent) oppga å ha brukt enten amfetamin eller ecstasy. I 1999 var dette 2,7 prosent. I 2003 svarte 2,7 prosent av ungdomsskoleelevene at de hadde brukt hasj minst én gang, i 1999 var det 5,4 prosent som ga et tilsvarende svar. Svarene tydet dermed på en klar nedgang i bruk av illegale rusmidler.

Tabell 3.8 *Rapportert bruk av andre rusmidler enn alkohol 2003*

	N	Brukt minst én gang siste år		Mer enn to ganger	10 ganger eller mer	Endring i prosentpoeng, andel brukere fra 1999
		I prosent	Antall	Antall	Antall	
Hasj	1529	2,7	42	27	16	-2,7
Amfetamin	1534	1,3	20	13	7	-0,6
Ecstasy	1535	0,8	12	6	2	-1,0
"Annen narkotika"	1530	1,4	22	14	6	-0,9

Tabell 3.9 *Bruk av andre rusmidler. Antall med ja-svar i 2003*

Brukt noen gang	Antall
GHB	13
GLS	8
Kokain	15
LSD	10
Heroin	11

Elevene ble også spurt når og hvor de eventuelt hadde "brukt narkotiske stoff". Tabell 3.10 gjengir svarene fra dem som svarte at de hadde brukt enten hasj, amfetamin, ecstasy eller "andre narkotiske stoffer" (63 personer i alt). Her er to prosentberegninger gjengitt. Én tar utgangspunkt i alle som svarte at de hadde brukt ett eller flere rusmidler utenom alkohol. Den andre beregningen tar bare utgangspunkt i den delen av utvalget som også svarte på det enkelte spørsmålet gjengitt i tabellen.

Bruken av illegale rusmidler så, som forventet, ut til å være primært et helgefenomen og noe den aktuelle ungdommen i betydelig grad benyttet andre steder enn i eget hjem. Vi ser også at én eller flere klubber eller diskoteker kan være en viktig møteplass for rusmiddelbruk hos ungdom i Drammen. (Tilsvarende resultater fikk vi i 1999.)

Tabell 3.10 *Hvor og når ble andre rusmidler enn alkohol brukt?*

	Antall ja-svar	Prosent av alle som rapporterte bruk av andre rusmidler enn alkohol	Prosent av dem som rapporterte bruk av andre rusmidler enn alkohol og også svarte på dette spørsmålet
<i>Når?</i>		N = 63	
På hverdager	17	27,0	47,2
I helger	33	52,4	71,7
<i>Hvor?</i>			
Hjemme	16	25,4	43,2
Hos venner	23	36,5	60,5
I park/skog	19	30,2	51,4
På gata	12	19,0	38,7
På klubb/diskotek	18	28,6	58,1

Svar på slike spørsmål må imidlertid tolkes med forsiktighet. Når vi begrenser oss til såpass små og spesielle deler av utvalget, kan noen få enkeltpersoner som finner glede i å tulle under utfyllingen av skjemaet få relativt stor betydning for resultatene.

3.4 Rusbruk: Sammenlikning av undergrupper i utvalget

Tabell 3.11 gir oss en oversikt over gruppevis forskjeller i rapportert alkoholbruk. Resultatene var svært like for jenter og gutter, og også påfallende like for henholdsvis etnisk norske og ungdom med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn. (De små forskjellene tabellen viser for disse gruppene, for eksempel med noe mer øldriking hos etnisk norsk ungdom, slo ikke ut som statistisk signifikante.)

Tabell 3.11 *Alkoholbruk: Sammenlikninger av gjennomsnitt i undergrupper i utvalget*

	Kjønn		Klassetrinn			Etnisitet	
	Gutter	Jenter	8. kl.	9. kl.	10. kl.	Norsk	Minoriteter
<i>Ganger siden sommerferien (svar over 35 holdt utenfor)</i>							
Drukket øl	0,7	0,6	0,1	0,8	1,1	0,7	0,5
Drukket vin	0,2	0,2	0,0	0,3	0,3	0,2	0,2
Drukket rusbrus	0,8	0,8	0,3	0,9	1,3	0,8	0,7
Drukket sprit	0,4	0,5	0,0	0,6	0,7	0,4	0,5
Drukket HB/smuglersprit	0,2	0,1	0,0	0,2	0,3	0,2	0,2
Vært beruset	0,3	0,3	0,0	0,3	0,5	0,3	0,2

NOTE. Etnisk norske er her begrenset til ungdom som selv definerte seg som etnisk norsk og svarte at enten far eller mor var født i Norge. Bare forskjeller avhengig av klassetrinn slo ut som statistisk signifikante (testet med ANOVA).

Tabell 3.12 gjengir gruppevis sammenlikninger i bruk av illegale rusmidler. På samme måte som i 1999, tydet data på høyere bruk av illegale rusmidler i miljøer med bakgrunn i etniske minoritetsgrupper.

Selv om resultatene fra spørreundersøkelsen i 2003 på flere måter tyder på en nedgang i ulike typer risikoferd, også bruk av rusmidler, er det verdt å merke seg at nesten 6 prosent av 10-klassingene hevdet at de hadde brukt hasj i løpet av siste år, mens 2,6 prosent på dette klassetrinnet svarte at de hadde brukt amfetamin og 1,5 prosent at de hadde brukt ecstasy.

Tabell 3.12 *Andel som rapporterte bruk av illegale rusmidler i løpet av siste 12 måneder. Forskjeller avhengig av kjønn, klassetrinn og etnisk opprinnelse*

	Kjønn		Klassetrinn			Etnisk tilhørighet	
	Gutter	Jenter	8. klasse	9. klasse	10. klasse	Etnisk norsk	Minoritetsbakgrunn
N, minimumsstørrelse	764	762	563	514	452	1225	146
Hasj	3,3	2,1	0,5	2,9	5,9	2,6	3,6
Amfetamin	1,7	0,9	0,4	1,4	2,6	0,9	2,9
Ecstasy	0,8	0,8	0,4	0,8	1,5	0,6	1,6
”Annen narkotika”	1,6	1,3	1,1	1,0	2,4	1,0	3,2

NOTE. Innvandrerbakgrunn er her definert som elever med følgende bakgrunn: tyrkisk, pakistansk, vietnamesisk, indisk, bosnisk, Kosovo-albansk, somalisk eller øvrig afrikansk.

4 Holdninger mellom etniske grupper

Nylig ble det utgitt en undersøkelse som så nærmere på eldre ungdom i henholdsvis Kristiansand og Drammen (Haaland, 2003). Denne undersøkelsen spurte blant annet om holdninger overfor innvandrere. Undersøkelsen konkluderte med at ungdommen i Drammen ga uttrykk for betydelig mer negative holdninger til innvandrere enn deres jevnaldrede i Kristiansand.

Sammenlikningen av eldre ungdom i Drammen og Kristiansand hadde ikke data for holdningsendringer over tid, og den konsentrerte seg om et samlende mål på "holdninger til innvandrere". Målingene som vi nå skal se på er begrenset til Drammen, men de gir oss informasjon om både utvikling over tid (fra 1999 til 2003), og de gir oss uttrykte holdninger til spesifikke etniske grupper. Ikke minst har vi muligheten til å vurdere holdninger også blant minoritetsgrupper. Vi operer imidlertid med et annet utvalg. Vi konsentrerer oss om yngre ungdom, det vil si elever på ungdomsskoler i Drammen.

Spørreskjemaet målte holdninger mellom etniske grupper ved at elevene satte kryss på i alt seks skalaer for å gi uttrykk for holdningen til en bestemt etnisk gruppe. Skalaene var basert på semantisk differensialmetoden (se side 9).³ Tabell 4.1 gjengir gjennomsnittsskårer for de uttrykte holdningene, med en inndeling av utvalget basert på hvilken etnisk gruppe elevene selv plasserte seg i.

Resultatene gjengitt i Tabell 4.1 må tolkes med forsiktighet. Ulike grupper kan, for eksempel som følge av forskjellig språkkultur, ha nyanseforskjeller i sin forståelse av de ulike adjektivene brukt for å karakterisere holdningene. Vi bør derfor være forsiktig med å sette ulike gruppers uttrykte holdninger opp mot hverandre. Derimot kan vi med langt større sikkerhet sammenlikne én gruppes uttrykte holdninger overfor ulike andre etniske utgrupper. Like interessant er differansen mellom uttrykt holdning overfor egen gruppe og holdningen som ble uttrykt overfor andre grupper. Denne differansen gir oss et mål på (uttrykt) holdningsmessig diskriminering av en annen etnisk gruppe. Holdningsmessig diskriminering av utgrupper trenger ikke komme til uttrykk gjennom negative holdninger, de kan vel så ofte komme til uttrykk gjennom fravær av positive holdninger (se f.eks. Brewer, 1999; Gaertner og Dovidio, 2000).

³ Ungdommene ble bedt om å karakterisere den enkelte etniske gruppe på 7-punkts skalaer mellom følgende ordpar: vennlige – uvennlige; dumme – kloke; uærlige – ærlige; snille – slemme; trivelige – utrivelige. (Den såkalte reliabilitetskoeffisienten var høy ved hver av disse målingene: $\alpha = 0,85$ eller høyere). I tillegg ble ungdommene bedt om å velge en posisjon langs en 7-punkts skala mellom "Liker" og "Liker ikke" (samlet reliabilitetskoeffisient for alle seks spørsmål ble noe høyere enn for bare de fem første). I analysen som presenteres her, valgte vi å summere svar på de seks indikatorene til en samlet verdi. I denne beregningen hadde hver indikator på holdningen til en etnisk gruppe verdier fra -3 til +3, hvor +3 indikerte den mest positive holdningen. Den totale verdien for holdningen til andre etniske grupper ble regnet ut ved at svaret på spørsmålet om man likte eller ikke likte den enkelte gruppen fikk like stor vekt som den samlede verdien av svar gitt på de fem øvrige spørsmålene.

Tabell 4.1 gjengir skårer for uttrykte holdninger både i 1999 og 2003. Som vi ser av tallene, så forholdet mellom etniske grupper blant ungdommen i Drammen ut til å ha blitt forverret siden 1999. Mens det var en tendens til at uttrykte holdninger overfor egen etnisk gruppe var blitt mer fordelaktige, var i de fleste tilfeller uttrykte holdninger til andre grupper mer negative enn i 1999.

En relevant innvending kunne være at tillegget med spørsmålsbatteri for holdningen til indere i 2003 kunne ha påvirket svarene på spørsmål om andre grupper. Holdninger til indere ble inkludert etter ønske fra Drammen kommune. Dette spørsmålsbatteriet ble imidlertid plassert sist, etter spørsmål om alle de øvrige gruppene. Vi har dermed ingen grunn til å tro at spørsmålsbatteriet om indere kan ha hatt noen vesentlig innflytelse på uttrykte holdninger til de øvrige gruppene.

Tabell 4.1 *Gjennomsnittsverdier for den samlede holdning overfor andre etniske grupper for 1999 og 2003*

Egen etnisitet	N	Holdning overfor etniske grupper						
		Norske	Tyrkere	Somaliere	Pakistanere	Albanere	Vietnamesere	Indere
Norsk	1999 ≥1155	1,89	-0,12	0,15	-0,12	0,11	0,40	
	2003 ≥1206	2,07*	-0,19	-0,05*	-0,38*	-0,13*	0,46	0,59
Tyrkisk	1999 ≥ 53	1,19	2,18	0,78	0,53	0,37	-0,31	
	2003 ≥ 45	0,99	2,18	0,62	0,81	0,54	0,89*	0,38
Pakistansk	1999 13	1,45	1,04	0,75	1,87	0,51	0,45	
	2003 22	1,29	-0,39*	0,00	2,19	-0,37	0,46	0,71
Indisk	1999 ≥ 27	1,65	-0,25	0,70	0,66	0,33	0,94	
	2003 17	2,01	-0,52	-0,15*	-0,14	-0,40	0,82	2,61
Vietnamesisk	1999 18	1,69	-0,21	0,84	0,09	0,80	1,85	
	2003 18	1,68	-0,06	0,33	0,08	0,48	2,16	0,86

NOTE. Tabellen er basert på hvilken etnisk gruppe elevene selv plasserte seg i. Uttrykt holdning kunne variere mellom -3 og +3, hvor +3 ga uttrykk for den mest positive holdningen. Asterisk (*) ved tallet for 2003 betyr at forskjellen fra 1999 til 2003 var statistisk signifikante ($p < 0,05$).

Vi ser at *etnisk norsk ungdom* i 2003 viste forholdsvis negative holdninger overfor tyrkere og pakistanere, men relativt positive holdninger overfor vietnamesere, på samme måte som i 1999. Videre viste etnisk norsk ungdom forholdsvis positive holdninger overfor indere i 2003. Det var dermed de to ikke-muslimske gruppene som ble møtt med mest positive holdninger fra etnisk norske, noe vi også hadde forventet på bakgrunn av analyser av data fra 1999 (se Bratt, 2002) og den senere tids offentlige debatt knyttet til innvandring.

Alle minoritetsgrupper viste forholdsvis positive holdninger til den dominerende etniske gruppen, det vil si overfor etnisk norske. *Etniske tyrkere* skilte seg ut ved at de uttrykte relativt positive holdninger også overfor de øvrige etniske gruppene, til og med vietnamesere, en gruppe som i 1999 ble møtt med negative holdninger. (I 1999 hadde det vært en del slåsskamper mellom grupper fra det tyrkiske og det vietnamesiske miljøet). Etniske tyrkere viste dermed mindre holdningsmessig diskriminering av andre minoriteter enn de hadde gjort i 1999, også fordi gjennomsnittsskåren for holdning til egen gruppe var den samme som i 1999. De relativt få *etniske pakistanere* som var representert i data-materialet, viste betydelig mer negative holdninger overfor personer med bakgrunn i

Kosovo-Albania enn etniske pakistanere hadde gjort i 1999. De enda færre ungdommene med *etnisk indisk* bakgrunn viste tendenser til negative holdninger overfor alle grupper unntatt den eneste andre ikke-muslimske minoritetsgruppen, det vil si vietnamesere. *Etniske vietnamesere* uttrykte på sin side mer nøytrale holdninger overfor tyrkere enn i 1999. Data tydet dermed på et gjensidig forbedret forhold mellom etniske tyrkere og etniske vietnamesere, men vi må ta forbehold på grunn av det lave antallet etniske vietnamesere i utvalget. Etniske vietnamesere viste i liten grad klare negative holdninger overfor utgrupper, men rapporterte de mest positive holdninger overfor andre ikke-muslimske grupper (overfor indere i tillegg til overfor etnisk norske).

Som allerede nevnt, får vi det beste inntrykk av holdningsmessig diskriminering ved å sammenlikne holdninger overfor en bestemt etnisk utgruppe med uttrykt holdning til egen etnisk gruppe. Med utgangspunkt i denne innfallsvinkelen skal Tabell 4.2 vise endringer fra 1999. Tabell 4.2 er dermed basert på gjennomsnittene for uttrykt holdning til egen gruppe og gjennomsnittet for uttrykt holdning til den enkelte av de øvrige etniske gruppene og viser endringer i denne differansen, fra 1999 til 2003.⁴

Ungdom med tyrkisk bakgrunn ga uttrykk for mindre holdningsmessig diskriminering overfor etniske pakistanere, albanere og ikke minst vietnamesere. Ellers var alle endringer i negativ retning. I noen tilfeller var ikke forskjellen stor (vietnamesere møtte forholdsvis positive holdninger fra etnisk norske så vel i 1999 som i 2003, her var utviklingen på bare -0,12). I andre tilfeller var endringene i negativ retning påfallende, ikke bare for holdninger blant den etnisk norske gruppen. Målingene viste en generell og negativ utvikling i holdninger til andre grupper både hos etnisk pakistansk og etnisk vietnamesisk ungdom. Nå skal vi ikke legge for stor vekt på akkurat hvor stor den beregnede endringen var for holdninger blant henholdsvis norsk-pakistanere og norsk-vietnamesere, siden disse gruppene var representert med få individer hver. Vi ser imidlertid at utviklingen i negativ retning var forholdsvis entydig, men som nevnt med unntak av holdninger i den norsk-tyrkiske gruppen.

⁴ For holdninger blant etnisk norske testet vi utvikling i holdninger også med mer avanserte metoder (med såkalte strukturelle likningsmodeller, SEM, som gir mer realistiske modeller av holdningen). Vi ønsket på denne måten å kontrollere de resultater som en enklere statistisk metode ga. Variansanalyse med SEM viste i påfallende grad like resultater som Tabell 4.2 for endringer i holdninger blant etnisk norske fra 1999 til 2003.

Tabell 4.2 *Endring i relativ holdning til etniske utgrupper fra 1999 til 2003*

Egen etnisitet	Endring i differansen mellom vurdering bestemte etniske utgrupper, sammenliknet med vurdering av egen etnisk gruppe					
	Norske	Tyrkere	Somaliere	Pakistanere	Albanere	Vietnamesere
Norsk	—	-0,25	-0,38	-0,44	-0,42	-0,12
Tyrkisk	-0,20	—	-0,16	0,28	0,17	1,20
Pakistansk	-0,48	-1,75	-1,07	—	-1,20	-0,31
Vietnamesisk	-0,32	-0,16	-0,82	-0,32	-0,63	—

NOTE. Tabellen er basert på Tabell 4.1. For eksempel er tallet for utvikling av holdningen blant etnisk norsk ungdom overfor tyrkere basert på følgende regnestykke: $(-0,12 - 1,89) - (-0,19 - 2,07)$. Et negativt tall i tabellen indikerer økt holdningsmessig diskriminering.

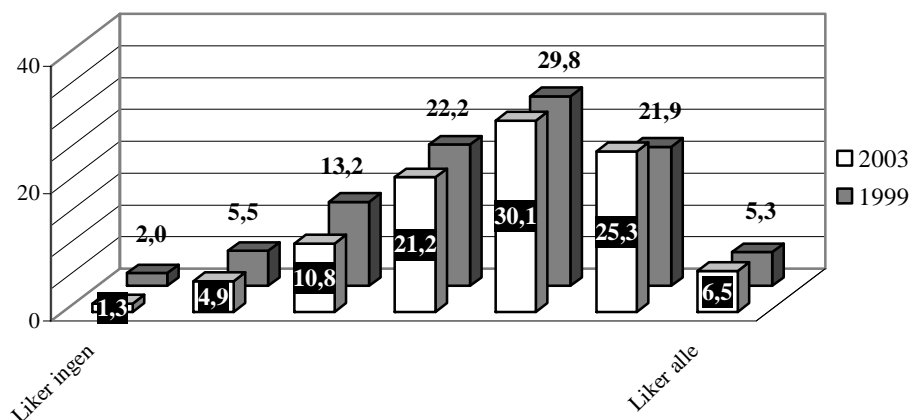
5 Trivsel på skolen

5.1 Trivsel på skolen: Tall for hele utvalget og utvikling siden 1999

Elevene ble stilt en del spørsmål om trivsel på skolen. Vi ser her på tall for alle ungdomsskoleelevene. Vedlegg 1 gjengir forskjeller mellom skolene som inngikk i undersøkelsen.

Figur 5.1 viser en enkel sammenlikning av 1999 og 2003 ut fra svar på et spørsmål om hvor mange skoletimer elevene likte (fra liker ingen til liker alle). Kartleggingen i 1999 hadde konkludert med at elevene generelt så ut til å like skoletimene forholdsvis godt, i 2003 fikk vi omtrent det samme resultatet, men med en viss forbedring.

Figur 5.1 *Prosentvise fordelinger i 1999 og 2003 langs en skala som skulle angi hvor mange av skoletimene elevene likte*

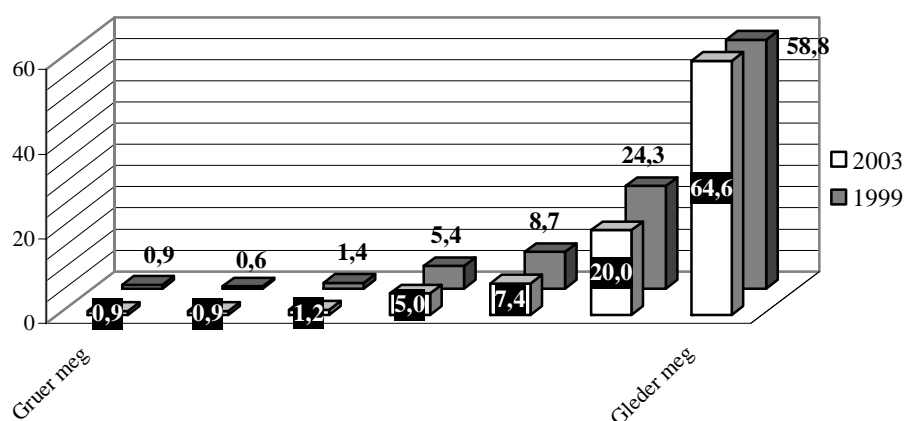
En mer avansert måling brukte fem spørsmål⁵ som grunnlag for en totalskåre for å angi holdningen til ”de fleste skoletimene” (som overskriften til dette spørsmålsbatteriet lød). Gjennomsnittsverdien på en skala fra -3 til +3 var på begge tidspunkt forholdsvis nøytral

⁵ Holdning til skoletimene ble målt med fem 7-punkts skalaer mellom adjektivene kjedelige – interessante, trivelige – utrivelige, dårlige – gode, spennende – søvndyssende, meningsfulle – meningsløse. Disse adjektivene var blitt valgt ut blant flere etter forundersøkelsen. Reliabilitetskoeffisienten (Cronbachs alfa) var tilfredsstillende ($\alpha = ,79$ i 1999 og $\alpha = ,82$ i 2003).

(ikke så mye over 0), men også her med en aldri så liten forbedring i 2003: Gjennomsnittsskåren for uttrykte holdninger til skoletimene var på 0,76 i 1999 og 0,91 i 2003 (forskjellen ble beregnet til å være statistisk signifikant).

Et spørsmål om elevene gruet seg eller gledet seg til å møte ”de andre elevene på skolen”, ga en viss forbedring i 2003 (se Figur 5.2). Nå valgte 64,6 prosent det mest positive svaret langs skalaen fra ”gruer meg” til ”gleder meg”; i 1999 var det 58,9 prosent som hadde valgt dette alternativet. Mer avanserte målinger av henholdsvis holdninger til elever i klassen og øvrige elever i skolen⁶ ga også svært like resultater for 1999 og 2003, med en aldri så liten forbedring for 2003 (Tabell 5.1). Riktignok var forskjellen igjen statistisk signifikant, men det må sees på bakgrunn av at utvalgene var store (noe som gjør at selv små forskjeller kan slå ut som ”signifikante”).

Figur 5.2 Prosentvise fordelinger i 1999 og 2003 langs en skala hvor elevene skulle angi om de gledet seg eller gruet seg til å møte de andre elevene på skolen

Tabell 5.1 Totalskårer for holdninger til klasse og til skolens øvrige elever, 1999 og 2003

	Skala	År	
		1999	2003
N		≥1447	≥1546
Holdning til elever i klassen	-3 til +3	2,0	2,1
Holdning til øvrige elever på skolen	-3 til +3	1,3	1,4

NOTE. Forskjellene mellom de to målingene ble for begge variablers vedkommende beregnet til å være statistisk signifikante

⁶ Disse to målingene var begge basert på følgende enkeltskalaer: ekle – hyggelige; fiendtlige – kameratslige; slemme – snille; vennlige – uvennlige, trivelige – utrivelige. Reliabilitetskoeffisientene for de to latente variablene var ved begge tidspunkt mellom 0,90 og 0,92.

En egen bolk i spørreskjemaet tok opp forholdet til lærere. Nesten en tredjedel (31 %) svarte at én eller flere lærere opptrådte ubehagelige overfor dem. Omtrent 2 av 3 blant disse oppga at det var flere enn én lærer som var ubehagelig. Igjen finner vi en klar endring i positiv retning fra 1999, hvor 40 prosent svarte at én eller flere lærere opptrådte ubehagelig.

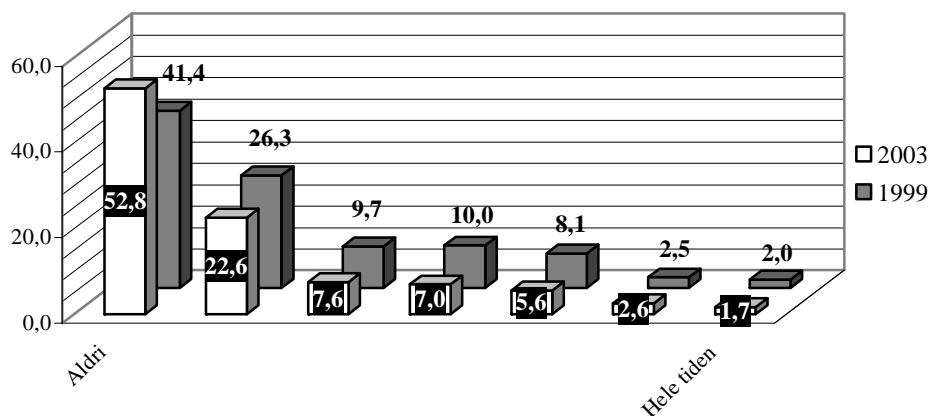
Tabell 5.2 *Spørsmål om noen av lærerne var ubehagelig overfor den enkelte elev. Svarfordelinger i prosent. (N=1446)*

	1999	2003
Ingen lærer	60,0	69,0
En bestemt lærer	20,7	19,4
Noen få lærere	17,2	9,9
Mange lærere	0,8	0,8
Alle eller nesten alle lærere	1,2	0,8
Totalt	100,0	100,0

Elevenes påstand at lærere kan opptre ubehagelig åpner imidlertid for svært ulike tolkninger. Det kan ikke være noe mål for en skole å unngå at elever tidvis synes at en lærer kan opptre ubehagelig overfor dem. Antakelig bør enkelte elever til tider oppleve at læreren er "ubehagelig"; det vil innimellom være behov for å irettesette enkelte elever. Det er en del av lærerens arbeidsoppgaver. Vi har dermed ikke grunnlag for å hevde at årsaken til elevenes opplevelse må søkes i lærernes atferd.

Et relevant tilleggsspørsmål var derfor hvor ofte elevene opplevde at lærere var ubehagelig. Figur 5.3 konsentrerer seg om de elevene som svarte at de opplevde én eller flere lærere som ubehagelig og gjengir hvor ofte de mente å oppleve lærerne slik. Det var svært få blant disse elevene som mente at læreren nærmest hele tiden opptrådte ubehagelig. Samtidig indikerte svarene at elever opplevde et slikt problem sjeldnere i 2003 enn i 1999.

Figur 5.3 *Hvor ofte var én eller flere lærere ubehagelig? Svar fra elever som mente at én eller flere lærere opptrådte ubehagelig. Skala fra aldri til hele tiden*

Elevenes oppfølging av skolen var varierende. Over halvparten oppga at de aldri kom for sent til skolen, men nesten hver tiende svarte at han eller hun kom for sent én eller flere dager hver uke. Igjen antyder data en forbedring fra 1999.

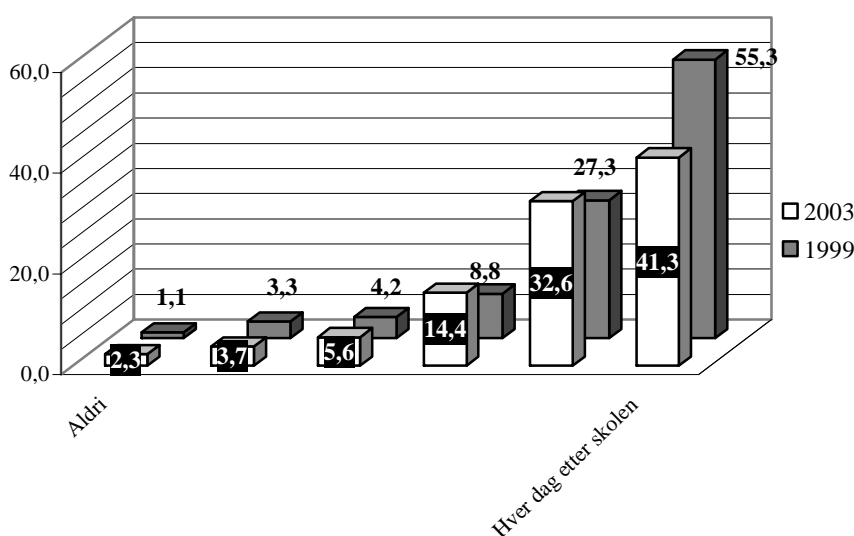
Tabell 5.3 *Hvor ofte kom elevene for sent til skolen? Prosentvise fordelinger i svar*

	1999	2003
Aldri	51,9	58,8
Opp til en gang i mnd	30,9	26,3
Omtrent 2-3 ganger i mnd	8,3	7,7
Omtrent en gang i uka	4,9	4,5
Flere ganger i uka	2,6	1,4
Omtrent hver dag	1,4	1,2
Totalt	100,0	100,0

På spørsmålet om de hadde *skulket skolen* siden sommerferien, svarte 11,4 prosent bekreftende, en klar nedgang fra 1999, hvor nærmere én av fem svarte at de hadde skulket skolen. Blant dem som oppga å ha skulket skolen, svarte de aller fleste (68 %) at de hadde skulket én til to ganger. 13 prosent svarte at de hadde skulket oftere enn 5 ganger i løpet av skolehalvårets første del.

Tabell 5.4 *Hvor ofte hadde elver skulket siden sommerferien*

	1999	2003
Andel som svarte at de hadde skulket	18,8	11,4
Antall ganger blant dem som sa de hadde skulket:		
1-2 ganger	73,1	68,0
3-5 ganger	14,4	18,9
Oftere	12,5	13,1
Totalt	100,0	100,0

Figur 5.4 *Hvor ofte gjorde elevene lekser? 7-punkts skala fra Aldri til Hver dag*

Figur 5.4 viser svarfordelinger på spørsmål om hvor ofte elevene gjorde lekser. Som figuren illustrerer, var nedgangen i daglig lekselesing ganske dramatisk. Forholder vi oss til gjennomsnittstallene, det vil si gjennomsnittlig antall dager med lekselesing, var imidlertid ikke forskjellen stor. Det var en nedgang fra gjennomsnittlig 4,2 langs en skala fra 0 til 5 i 1999 til 4,0 i 2003 (med statistisk signifikant forskjell). På den andre siden indikerte svarene for 2003 at elevene arbeidet noe lengre med lekser når de først tok fatt på disse. Et spørsmål om hvor lenge de arbeidet med lekser "på en vanlig dag" brukte en skala fra 0 til 5 timer, men delte opp timene i kvarterer. I målingen fikk vi dermed en skala fra 0 til 20. I 1999 ga elevenes svar et gjennomsnitt på 5,7 (i underkant av halvannen time), i 2003 var gjennomsnittet 6,1 (i overkant av halvannen time).

Et annet moment er trolig også svært viktig i denne sammenheng. Færre elever i 2003 oppga å gjøre lekser daglig, men samtidig så elevene i 2003 ut til å få mer leksehjelp av foreldrene (se Tabell 5.5). Det er mulig at nedgangen i daglig lekselesing delvis kan forklares med mer foreldrehjelp til elevene, men det var ikke mulig å teste slike sammenhenger med de data undersøkelsen bygger på.

Ser vi på den minoritetsgruppen som var representert med et tilstrekkelig antall personer i spørreundersøkelsen for å gi gode statistiske analyser, finner vi en påfallende utvikling: I

1999 så forholdsvis få elever med tyrkisk bakgrunn så ut til få daglig hjelp med lekselesing (3,7 %). I 2003 svarte derimot mer enn hver femte elev (20,9 %) med tyrkisk minoritetsbakgrunn at han eller hun fikk daglig hjelp med lekselesing. (Norsk-tyrkiske elever kan imidlertid ikke forklare endringene for antall dager med lekselesing for utvalget som helhet. Norsk-tyrkere rapporterte et likt antall dager for lekselesing som gjennomsnittet, både i 1999 og i 2003, det vil si henholdsvis 4,2 og 4,0.)

Tabell 5.5 *Hjelp foreldrene med lekselesing? Prosentvise fordelinger for alle og fordelt etter de største etniske gruppene*

	1999				2003			
	Totalt	Norske	Nordiske	Tyrkere	Totalt	Norske	Nordiske	Tyrkere
N	1442	1162	28	54	1493	1204	28	43
Aldri	8,7	7,5	7,1	14,8	5,9	4,7	10,7	4,7
Nesten aldri	12,6	13,1	10,7	7,4	10,0	10,3	7,1	7,0
Innimellom	54,6	55,2	60,7	53,7	52,0	52,8	60,7	46,5
Nesten hver dag	15,1	15,1	17,9	20,4	20,0	20,0	21,4	20,9
Hver dag	8,9	9,2	3,6	3,7	12,1	12,1		20,9
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

36 prosent oppga å ha lønnet arbeid ved siden av skoleganger (mot 40 prosent i 1999). Blant disse svarte mange ikke på spørsmålene om når de arbeidet (helger eller hverdager). Det er mulig at det innebærer at et ja-svar på spørsmålet om lønnsarbeid ved siden av skolen hos noen var basert på lønnsarbeid i skoleferien. Tabell 5.6 nedenfor gjengir svarfordelinger for alle som oppga at de hadde lønnsarbeid og inkluderer kategorien "ubesvart".

Tabell 5.6 *Når hadde elevene lønnsarbeid? Svar fra dem som oppga å ha lønnsarbeid*

Arbeid i helger	1999	2003	Arbeid på ukedager	1999	2003
N	566	551		566	551
Hver helg	20,3	20,7	Alle dager	17,3	14,9
Annenhver helg	6,7	8,0	Noen dager i uka	27,0	31,6
Innimellom	32,5	35,6	Innimellom	29,9	29,8
Aldri i helger	5,5	6,9	Aldri på ukedager	4,6	2,4
Ubesvart	35,0	28,9	Ubesvart	21,2	21,4
Totalt	100,0	100,0		100,0	100,0

5.2 Trivsel på skolen: Sammenlikninger av undergrupper i utvalget

Tabell 5.7 gjengir gruppevise forskjeller for de tre mest avanserte målingene av forhold knyttet til skolen: Holdning til timer, holdning til andre elever i klassen og til øvrige elever på skolen. Hver av disse variablene ble målt med fem spørsmål og skårene på enkeltspørsmål slått sammen til en totalskåre (som kunne varierer mellom -3 og 3). I tabellen er de ulike gruppenes gjennomsnitt for denne totalskåren gjengitt.

Tabell 5.7 *Trivsel på skolen: Forskjeller mellom undergrupper i utvalget*

	Kjønn		Klassetrinn			Etnisitet	
	Gutter	Jenter	8. kl.	9. kl.	10. kl.	Norsk	Minoriteter
Holdning til timer	0,8	1,0*	1,3	0,8	0,6*	0,9	0,9
Holdning til klassen	2,1	2,1	2,3	1,9	2,0*	1,9	2,2*
Holdning til elevene ellers	1,3	1,5*	1,5	1,4	1,3*	1,2	1,5*

NOTE. Minoriteter er her avgrenset til ungdom med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn. Asterisk () markerer signifikante forskjeller mellom gruppene ($p < 0,05$).*

Vi ser at jenter uttrykte svakt mer positive holdninger til timer og til elever på skolen. Forskjellen mellom ulike klassetrinn kan være vel så interessant, her ser vi (som forventet) mindre positive holdninger over tid til undervisningstimer, men også en svak negativ utvikling til andre elever.⁷ Minoritets elever ga uttrykk for mer positive holdninger til egen klasse og til elever på skolen ellers, men dette resultatet må sees i forhold til at minoritets elevene ikke var likt fordelt på ulike skoler.

⁷ En mulig innvending er at elevenes alder i seg selv kan ha preget svarene på slike holdningsspørsmål, i tillegg til faktisk trivsel på skolen.

6 Mobilmeldinger og mobbing med mobil

Spørreskjemaet for 2003 inneholdt noen enkle spørsmål om mobiltelefon. De aller fleste (96 %) svarte at de hadde mobiltelefon. To spørsmål tok opp antall meldinger som ungdommen hadde sendt dagen før. Gjennomsnittsverdier var 6,4 for sendte meldinger og 7,1 for mottatte meldinger når svar fra 99 og oppover ble holdt utenfor. (Misforholdet mellom antall sendte og mottatte meldinger i løpet av en uke trenger ikke være et resultat av måleproblemer. Ungdomsskoleelever kan motta sms fra foreldre, dessuten abonnerer en del ungdom på sms-meldinger fra kommersielle kilder.)

Av hensyn til øvrige deler av spørreskjemaet var det ikke mulig å ta med mange spørsmål om mobbing ved hjelp av mobiltelefon (i 1999 hadde spørreskjemaet ikke hatt noen slike spørsmål). Vi brukte derfor bare to spørsmål for å få et inntrykk av mobbing ved hjelp av tekstmeldinger:

- Hvor mange sårende meldinger fikk du siste uke?
- Hvor mange meldinger som skulle såre eller irritere sendte du siste uke?

Vi kan regne med at slike enkle målinger vil gi et visst innslag av feilkilder i data, selv i en anonym spørreundersøkelse. Særlig kan det være grunn til å regne med en under-rapportering av egen mobbing ved hjelp av mobiltelefon.

I alt 10,8 prosent oppga å ha mottatt sårende meldinger via mobil i løpet av forrige uke, mens 10,0 prosent oppga å ha sendt sårende meldinger i denne tiden. Gjennomsnittet for mottatte sårende meldinger var 0,81, mens gjennomsnittet for sendte meldinger som skulle såre eller irritere var 0,49.

Tabell 6.1 gjengir kjønnsforskjeller og forskjeller mellom klasstrinn for meldinger sendt med mobiltelefon. Skal vi tro de opplysningene elevene selv ga, var mobbing via mobiltelefon primært et fenomen blant gutter. Mens de oppga litt flere daglige meldinger enn jenter, indikerte deres svar dobbelt så mange mottatte "sårende meldinger" (gjennomsnittlig 1,1 i løpet av siste uke), og fire ganger så mange "meldinger som skulle såre eller irritere" i løpet av samme tidsperiode (gjennomsnittlig 0,8 meldinger). Sammenlikninger av klasstrinn antydte at problemet med mobbing ved hjelp av mobiltelefon var større blant de eldre elevene (her var gjennomsnittet for sendte meldinger som skulle såre eller irritere på 0,7 i løpet av en uke). Minoritetsgrupper rapporterte om flere sårende og irriterende meldinger enn etnisk norske.

Tabell 6.1 *Meldinger sendt med mobiltelefon*

	Kjønn		Klassetrinn			Etnisitet	
	Gutter	Jenter	8. kl.	9. kl.	10. kl.	Norsk	Minoriteter
<i>I går</i>							
Meldinger sendt	6,8	5,8	5,3	6,6	7,0*	6,4	6,3
Meldinger mottatt	7,1	6,7	6,1	7,1	7,6	7,1	6,4
<i>Siste uke</i>							
Sårende meldinger mottatt	1,1	0,6	0,9	0,6	1,0	0,6	1,9*
Sårende/irriterende meldinger sendt	0,8	0,2*	0,4	0,4	0,7	0,3	1,2*

NOTE: Svar som oppga over 99 meldinger (sendte eller mottatt sist dag, eller sendte/mottatte sårende meldinger) ble utelatt av analysen. Asterisk () indikerer statistisk signifikante forskjeller ($p < 0,05$). Etniske minoriteter er her avgrenset til minoritetsgrupper med ikke-vestlig bakgrunn.*

Hovedhensikten med spørsmålet om meldinger via mobiltelefon var å identifisere mulige problemer med denne formen for mobbing. For en slik problemstilling er sammenlikninger av de ulike skolene mest interessant. Slike sammenlikninger er gjengitt i kapittel 8.

7 Slåsskamper

7.1 Slåsskamper: Tall for hele utvalget og endringer fra 1999

Drammen har vært en del plaget av slåsskamper blant ungdom. Data fra 1999 bekreftet dette inntrykket, derfor var ett av de mest sentrale spørsmålene for den nye ungdomsundersøkelsen hvordan utviklingen i rapporterte slåsskamper ville være. For eldre ungdom i Drammen konkluderte Haaland (2003) med bare små endringer i vold fra 1999 til 2002.

Fem spørsmål i spørreskjemaet til ungdomsskoleelever tok opp slåssing, alle disse spurte etter antall slåsskamper i løpet av de siste 12 månedene:

- Hvor ofte har du i løpet av de siste 12 månedene vært i slåsskamper på skolen?
- Hvor ofte har du i løpet av de siste 12 månedene vært i slåsskamper i fritiden?
- Hva med slåsskamper mot flere samtidig? Har du vært i slåsskamper mot flere samtidig i løpet av de siste 12 månedene (på skolen eller i fritiden)?
- Hva med slåsskamper hvor flere fra din vennegjeng var på samme "lag" som deg? Har du i løpet av de siste 12 månedene opplevd slike slåsskamper (på skolen eller i fritiden)?
- Har du i løpet av de siste 12 månedene vært i slåsskamp hvor det ble brukt ett eller annet våpen (slagvåpen, kniv, knust flaske, knust glass, skytevåpen eller liknende)?

I analysen av slåssing blant ungdommen holdt vi svar utenfor når eleven hevdet å ha vært involvert i mer enn 100 tilfeller av en spesiell type slåsskamp. Slike ekstreme verdier ville hatt en forholdsvis stor innvirkning på gjennomsnittet. Samtidig kan slike svar skyldes at enkelte elever fant glede i å tulle under utfyllingen av spørreskjemaet. Tabell 7.1 gjengir antallet elever som oppga å ha vært involvert i over 100 slåsskamper i henholdsvis 1999 og 2003.

Tabell 7.1 *Antall elever som rapporterte over 100 slåsskamper de siste 12 måneder, tall for 1999 og 2003*

		Slåsskamper på skolen	Slåsskamper i fritiden	Slåsskamper mot flere	Slåsskamper med flere på eget "lag"	Slåsskamper hvor våpen var blitt brukt
1999	N = 1458	7	11	7	9	6
2003	N = 1556	9	9	8	4	6

Tabell 7.2 gjengir hvor mange slåsskamper ungdomsskoleelevene sa at de hadde hatt i løpet av de siste 12 månedene (med svar over 100 holdt utenfor). Tabellen viser en betydelig nedgang fra 1999 til 2003 for antall rapporterte slåsskamper, både på skolen og i fritiden. Gjennomsnittlig antall slåsskamper var klart lavere i 2003, for eksempel var det en nedgang fra 1,5 til 0,9 på spørsmålet om slåsskamper på skolen og fra 1,2 til 0,6 slåsskamper med flere deltakere på eget "lag". Vi ser også at det i 2003 var klart færre som rapporterte at de hadde vært involvert i slåssing. For eksempel rapporterte nesten hver tiende elev rapportert å ha vært minst én gang i slåsskamp hvor "det ble brukt ett eller annet våpen" i 1999. (Våpen ble i spørreskjemaet definerte som "slagvåpen, kniv, knust flaske, knust glass, skytevåpen eller liknende"). Denne andelen var gått ned til litt mer enn hver tyvende elev i 2003.

Tabell 7.2 Rapporterte slåsskamper de siste 12 måneder. Gjennomsnitt

	Slåsskamper på skolen	Slåsskamper i fritiden	Slåsskamper mot flere	Slåsskamper med flere på eget "lag"	Slåsskamper hvor våpen var blitt brukt
1999	1,5	1,6	0,9	1,2	0,7
2003	0,9*	1,2	0,5*	0,6*	0,3*

NOTE. Svar som indikerte over 100 slåsskamper er holdt utenfor beregningene i tabellen

Tabell 7.3 Rapporterte slåsskamper de siste 12 måneder. Prosentvise fordelinger etter grupperinger av svar

1999						
Aldri	74,5%	76,2%	85,4%	80,3%	90,9%	
1 gang	9,8	8,4	7,1	9,6	5,0	
2-5 ganger	10,8	9,8	4,4	6,4	2,2	
6-10 ganger	2,2	2,3	1,5	1,5	0,6	
11 til 20 ganger	1,3	2,0	0,7	1,0	0,3	
21 til 50 ganger	0,9	0,8	0,7	0,8	0,5	
Over 50 ganger	0,4	0,4	0,3	0,5	0,3	
2003						
Aldri	79,0%	83,6%	90,5%	87,0%	95,3%	
1 gang	8,6	6,6	4,1	5,6	2,6	
2-5 ganger	8,5	6,2	4,0	5,2	0,9	
6-10 ganger	2,2	1,5	0,4	1,1	0,7	
11 til 20 ganger	1,3	1,1	0,6	0,7	0,1	
21 til 50 ganger	0,3	0,5	0,3	0,3	0,3	
Over 50 ganger	0,1	0,5	0,2	0,1	0,1	

NOTE. Svar som indikerte over 100 slåsskamper er holdt utenfor beregningene i tabellen

Det var dermed færre som rapporterte om deltakelse i slåsskamper enn i 1999, og dette ble reflektert i gjennomsnittstallene for antall slåsskamper. Slike gjennomsnittstall for enkeltspørsmål kan på den andre siden være sårbare for feilkilder – få som har vært

involvert i flere enn noen sjeldne episoder vil kunne huske det nøyaktige antall slåsskamper.

Tabell 7.4 gjengir derfor en alternativ analysemåte. For denne tabellen ble alle svarene rekodet til skalaer fra 0 til 5 (igjen med svar over 100 slåsskamper holdt utenfor).⁸ Ved denne beregningen ble ikke endringene like dramatisk som i Tabell 7.2. Men også denne alternative analysemåten bekreftet inntrykket av at antallet slåsskamper hadde falt betydelig fra 1999 til 2003: Alle fem spørsmål viste en klar nedgang i antall slåsskamper.

Tabell 7.4 *Rapporterte slåsskamper de siste 12 måneder etter rekoding til en skala fra 0 til 5. Gjennomsnitt for 1999 og 2003*

	Slåsskamper på skolen	Slåsskamper i fritiden	Slåsskamper mot flere	Slåsskamper med flere på eget "lag"	Slåsskamper hvor våpen var blitt brukt
1999	0,59	0,59	0,32	0,42	0,19
2003	0,47*	0,39*	0,21*	0,28*	0,10*

NOTE. Alle forskjeller mellom 1999 og 2003 ble beregnet til å være statistisk signifikante

⁸ Vi forsøkte også å gjennomføre mer avanserte variansanalyser basert på latente variabler, med de fem spørsmålene som indikatorer for tendensen til å delta i slåsskamper. Til dette brukte vi såkalte strukturelle likningsmodeller. Det var ikke mulig å ha en felles "målemodell" av tendens til å slåss i henholdsvis 1999 og 2003. Dette indikerer en kvalitativ endring i sammenhengen mellom de fem spørsmålene fra 1999 til 2003, ikke bare en reduksjon i antall slåsskamper.

7.2 Slåsskamper: Sammenlikninger av undergrupper i utvalget

Tabell 7.5 gjengir gruppevise forskjeller i andelen som rapporterte å ha deltatt i ulike typer slåsskamper. I tråd med hva vi kunne forvente, var det store forskjeller mellom kjønnene. Klarest kom dette til uttrykk i spørsmålet om slåsskamper på skolen: Blant guttene svarte 33,6 % at de hadde deltatt i slåsskamper på skolen, hos jentene var det bare 8,5 % som svarte slik. De øvrige spørsmålene som enten tok opp slåsskamper utenfor skolen eller ikke spesifiserte hvor slåsskampene kunne ha funnet sted, viste ikke en like stor forskjell mellom kjønnene. For eksempel svarte nærmere 7 % av guttene at de hadde deltatt i slåsskamper hvor et slags våpen var blitt brukt, mens 2,5 % av jentene svarte at de hadde deltatt i minst én slik slåsskamp.

Det var, som forventet, flere rapporterte slåsskamper i høyere klassetrinn, med unntak for spørsmålet som tok opp "slåsskamper på skolen". Tabellen viser også en klar forskjell mellom etnisk norske elever og elever med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn. For denne delen av tabellen må vi imidlertid ta betydelige forbehold. Mens fordelingen for kjønn og klassetrinn er tilnærmet tilfeldig med tanke på sosiale forhold som levekår, situasjonen i hjemmet og spesielle forhold knyttet til skolen, vil slike variabler kunne ha stor innflytelse på det resultatet vi fikk for minoritetselever. Tabellen viser en klar forskjell mellom minoritetselever og etnisk norske elever, men bakgrunnen for slike forskjeller sier denne tabellen intet om (se for eksempel Bratt, Under trykking, som bygger på data samlet inn i Drammen i 1999).

Tabell 7.5 *Prosentandel som rapporterte deltakelse i slåsskamper i 2003, sammenlikninger av undergrupper i utvalget*

	Slåsskamper på skolen	Slåsskamper i fritiden	Slåsskamper mot flere	Slåsskamper med flere på eget "lag"	Slåsskamper hvor våpen var blitt brukt
Gutter	33,6%	24,4%	15,6%	17,8%	6,9%
Jenter	8,5	8,5	3,5	8,3	2,5
9. klasse	21,3%	13,5%	7,2%	9,7%	2,2%
10. klasse	20,6	16,0	8,9	12,6	3,9
11. klasse	21,3	20,6	13,2	17,6	8,7
Etnisk norske	18,7%	15,4%	8,6%	11,7%	3,9%
Minoriteter	28,5	20,1	12,4	18,3	7,7

NOTE. Minoriteter er her avgrenset til ungdom med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn. Svar over 100 ganger er holdt utenfor.

8 Forskjeller mellom skoler

Dette kapitlet er ment å gi bakgrunnsinformasjon for skolemyndigheter i Drammen. For Drammen kommune er det viktig å kunne se på forskjeller mellom ungdomsskolene, for eksempel forskjeller innen problematferd. Siden deler av spørsmålene i spørreundersøkelsen er sensitive, har NIBR av personvern hensyn valgt å forholde seg til skolenumre framfor skolenavn. Drammen kommune kjenner til skolenes identitet og kan på denne måten utnytte informasjonen som ligger i tabellene i dette kapitlet. Drammen kommune har imidlertid ikke tilgang til spørreskjemaene eller til datafilen, slik at elevenes personvern er ivarettatt.

I tabellene har vi gjengitt resultatet for de seks ulike skolene, så vel som resultater for hele utvalget. Vi brukte variansanalyse (ANOVA) for å undersøke om vi kunne se forskjellene som statistisk signifikante (se Vedlegg 2 for en kort beskrivelse av ANOVA, samt en problematisering av en bruk av signifikanstester til denne type analyser). Når ANOVA konkluderte med at forskjellene var statistisk signifikante ($p < 0,05$), er dette markert med asterisk (*) ved gjennomsnittstallet for hele utvalget.

Kapitlet konsentrerer seg om å gjengi forskjeller mellom skolene, men går ikke inn på en nærmere analyse av disse forskjellene. Vi vil imidlertid trekke fram noen momenter, samtidig som vi vil minne om at generelle tendenser på en skole ikke sier noe om de enkelte elevene på skolen. Det var fortsatt betydelig variasjon på den enkelte skole.

- To skoler skilte seg ut ved klart hyppigere røyking blant elevene enn de øvrige skolene: skole 1 og 6. De samme skolene rapporterte også sammen med skole 5 noe hyppigere bruk av alkohol enn de andre skolene.
- En sammenlikning av holdninger blant etnisk norske, viste at skole 5 skilte seg ut med generelt mer positive holdninger overfor andre etniske grupper. Hos de øvrige skolene var uttrykte holdninger i varierende grad forholdsvis negative.
- Elevene på skole 4 uttrykte størst trivsel på skolen. Denne skolen hadde de mest fordelaktige skårene for å glede seg til skolen, ulike mål på holdninger til andre elever, samt i holdning til undervisningstinger og i frykt for lærere på skolen. I flere av disse målingene hadde skole 5 relativt dårlige skårer.
- I rapportert bruk av mobiltelefon for å sende meldinger som skulle såre eller irritere (ment som en indikator på mobbing), skilte skole 5, skole 1 og skole 3 seg ut med høyere gjennomsnitt. Slike tall må imidlertid sees i forhold til hvor mange meldinger totalt sett som ble sendt. Skole 5 og skole 3 rapporterte mye bruk av mobiltelefon for å sende meldinger.
- I spørsmålene som tok opp slåsskamper, skilte skole 6 seg ut i en positiv retning.

8.1 Fritidsbruk

Tabell 8.1 *Fritidsbruk, gjennomsnitt på skolene*

	Skolenummer						Totalt
	1	2	3	4	5	6	
	N 209-218	218-225	194-200	227-235	219-227	401-410	>1480
<i>Antall dager (0 til 7)</i>							
Middag med foreldre	4,91	5,60	5,08	5,28	5,19	5,28	5,24*
Passet søsken	0,66	0,75	0,86	0,70	0,84	0,72	0,75
Besøkte familie	1,14	1,13	1,07	0,89	1,22	0,96	1,05*
Hjemme alene over 1 time	3,55	3,65	2,87	3,64	3,56	3,38	3,45*
Gjorde lekser	3,64	4,35	4,02	5,06	3,77	4,01	4,14*
Spilte dataspill	1,85	2,51	2,51	2,47	2,56	2,24	2,34
Trenings-/helsestudio	0,19	0,17	0,25	0,18	0,33	0,18	0,21
Ute med venner/venninner	3,36	3,79	3,78	3,57	3,70	4,31	3,82*
Spilte på spilleautomat	0,17	0,22	0,32	0,22	0,42	0,23	0,26
Fritidsklubb	0,27	0,25	0,26	0,10	0,18	0,22	0,21
Med venner hjem	2,90	3,13	2,68	2,78	2,86	3,36	3,01*
Lenge på gatehjørne el.l.	0,33	0,47	0,37	0,43	0,37	0,48	0,42
Lengre tid i sentrumsgatene	0,50	0,73	0,30	0,42	0,56	0,35	0,46*
Alkoholfri kafé, el.l.	0,24	0,24	0,17	0,14	0,31	0,32	0,25*
Diskotek med skjenkerett	0,10	0,10	0,14	0,08	0,17	0,08	0,11

NOTE. Asterisk () ved gjennomsnittstallet for hele utvalget indikerer at det var signifikante forskjeller mellom skoler*

8.2 Røyking og rusbruk

Tabell 8.2 *Prosentandeler på skolene som oppga bruk av røyk eller rusmidler*

	Skolenummer						Totalt
	1	2	3	4	5	6	
Minimumsstørrelse på N	220	225	207	233	226	406	1522
<i>Andel som sa de røykte</i>							
Daglig	5,4%	2,6%	2,9%	3,0%	3,9%	5,8%	4,2%
Innimellom	5,4	7,4	4,8	2,5	4,8	10,0	6,3%
<i>Oppga å ha drukket</i>							
Øl	20,0%	12,8%	12,0%	10,6%	20,7%	18,0%	16,0%
Vin	7,7	6,6	3,4	5,1	9,7	6,8	6,6
Rusbrus	23,0	21,1	18,3	16,3	25,6	22,9	21,4
Sprit	17,6	7,1	10,1	9,0	14,1	15,9	12,7
HB/Smuglersprit	5,4	3,1	1,9	4,3	3,5	6,1	4,3

NOTE. Svar som indikerte drikking mer enn 35 ganger er holdt utenfor, på samme måte som i analysen gjengitt i kapittel 3.

8.3 Holdninger hos etnisk norske overfor ulike etniske grupper

På grunn av at andre etniske grupper enn de etnisk norske var representert med få individer på den enkelte skole, gjengir tabell resultatene bare for etnisk norske elever. Vi viser samtidig til at en holdningsmessig diskriminering kommer best til uttrykk gjennom forskjellen mellom holdning til egen gruppe og holdningen til den enkelte utgruppe (se kapittel 4).

Tabell 8.3 *Holdninger hos etnisk norske elever overfor andre etniske grupper, forskjeller mellom skoler.*

	Skolenummer						Totalt
	1	2	3	4	5	6	
	N 167-169	176-179	104-107	182-187	156-157	332-337	>1122
Holdning overfor							
Norske	2,08	2,03	2,28	2,15	2,21	1,98	2,09*
Tyrkere	-0,52	-0,23	-0,38	0,04	0,17	-0,28	-0,20*
Somaliere	-0,20	-0,04	-0,14	-0,05	0,24	-0,13	-0,06*
Pakistanere	-0,49	-0,43	-0,38	-0,28	0,19	-0,65	-0,39*
Albanere	-0,47	-0,25	0,03	-0,04	0,27	-0,20	-0,14*
Vietnamesere	0,45	0,35	1,29	0,59	0,76	0,03	0,46*
Indere	0,87	0,38	0,53	1,10	0,72	0,34	0,62*

NOTE. Asterisk (*) ved gjennomsnittstallet for hele utvalget indikerer at det var signifikante forskjeller mellom skoler

8.4 Lekselesing og trivsel på skolen

Tabell 8.4 *Trivsel på skolen. Gjennomsnitt i svarene på de ulike skolene*

	α	Skala	Skolenummer						Totalt
			1	2	3	4	5	6	
Minimumsstørrelse på N			221	231	209	236	228	410	1541
Lekser - hvor ofte	-	0 til 5	3,5	4,1	4,2	4,5	3,7	3,8	4,0*
Lekser - tid pr. dag	-	0 til 20	6,1	6,5	7,5	5,6	6,5	5,1	6,1*
Gleder seg til skolen	-	-3 til +3	0,7	0,9	0,9	1,0	0,4	0,5	0,7*
Gleder seg til møte elever	-	-3 til +3	2,4	2,3	2,3	2,6	2,2	2,4	2,4*
Gruer seg - antall elever	-	0 til 5	0,5	0,6	0,7	0,3	0,6	0,5	0,5*
Holdning til timer	0,82	-3 til +3	0,8	0,9	1,1	1,3	0,6	0,8	0,9*
Holdning til klassen	0,91	-3 til +3	2,1	1,9	2,1	2,3	2,0	2,1	2,1*
Holdning til elevene ellers	0,92	-3 til +3	1,2	1,4	1,4	1,7	1,0	1,5	1,4*
Gleder seg til lærere	-	-3 til +3	1,3	1,2	1,3	1,9	0,9	1,1	1,3*
Antall lærere ubehagelig	-	0 til 6	0,8	1,1	1,2	0,8	1,4	1,0	1,0*
Fortsette på skole	0,70	-3 til +3	2,5	2,4	2,6	2,6	2,5	2,3	2,5*

NOTE. Asterisk (*) ved totaltall angir at ANOVA fant at forskjeller mellom minst to skoler var statistisk signifikante. Alfa-tegnet (α) refererer til Cronbachs alfa, den såkalte reliabilitetskoeffisienten, brukt når en variabel er målt med flere spørsmål. En α over 0,70 anses som tilfredsstillende.

8.5 Mobilbruk

Tabell 8.5 *Mobilmeldinger. Gjennomsnitt i svarene på de ulike skolene*

	Skolenummer						Totalt
	1	2	3	4	5	6	
<i>I går</i>							
Meldinger sendt	6,2	7,4	6,3	6,5	7,3	4,9	6,3
Meldinger mottatt	5,8	8,2	7,0	7,4	8,0	5,8	6,9
<i>Siste uke</i>							
Sårende meldinger mottatt	0,4	0,7	1,2	1,0	1,1	0,7	0,8
Sårende/irriterende meldinger sendt	0,7	0,4	0,6	0,4	1,0	0,2	0,5*

NOTE. Asterisk () ved gjennomsnittstallet for hele utvalget indikerer at det var signifikante forskjeller mellom skoler*

8.6 Slåsskamper

Analysen av forskjeller mellom skoler i antall slåsskamper brukte ulike strategier. Vi så på andelen som overhodet rapporterte å ha deltatt i slåsskamper (øverste del av Tabell 8.6), riktignok etter å ha sett bort fra svar som indikerte mer enn 100 slåsskamper i løpet av et år. Deretter så vi på prosentandelen som rapporterte svært hyppig slåssing – her definert som mellom 20 og 100 slåsskamper (nedre del av Tabell 8.6). Til slutt konsentrerte vi oss om dem som rapporterte fra ingen til 20 slåsskamper og beregnet gjennomsnittet for disse (Tabell 8.7).

Tabell 8.6 *Andel som rapporterte om deltakelse i slåsskamper, avhengig av skole*

	Skolenummer						Totalt
	1	2	3	4	5	6	
<i>Prosentandel som rapporterte slåssing</i>							
... i skoletid	20,7%	23,0%	25,0%	25,4%	21,4%	15,4%	21,0%
... i fritid	17,9	19,6	13,0	17,4	19,6	13,3	16,4
... mot flere	7,8	12,0	7,7	10,6	13,4	7,4	9,5
... med flere på eget "lag"	11,6	15,1	15,9	13,2	15,0	10,1	13,0
... hvor våpen ble brukt	5,5	5,3	5,8	4,2	6,4	2,7	4,7
<i>Prosentandel som rapporterte mellom 20 og 100 slåsskamper</i>							
... i skoletid	0,9%	0,9%	0,0%	0,4%	0,5%	0,0%	0,4
... i fritid	2,3	1,3	0,5	1,7	1,8	0,7	1,3
... mot flere	0,9	0,0	0,0	0,4	2,3	0,7	0,7
... med flere på eget "lag"	0,9	0,0	0,0	0,4	1,8	0,0	0,5
... hvor våpen ble brukt	1,4	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,4

NOTE. Elever som rapporterte over 100 slåsskamper i løpet av et år, er holdt utenfor denne tabellen (fra 3 til 9 elever på det enkelte spørsmål).

Tabell 8.7 *Gjennomsnitt i antall rapporterte slåsskamper for dem som rapporterte fra ingen til 20 slåsskamper, avhengig av skole*

	Skolenummer						Totalt
	1	2	3	4	5	6	
... i skoletid (standardavvik)	0,52 (1,68)	0,62 (1,67)	0,64 (2,00)	0,89 (2,37)	0,69 (2,30)	0,54 (1,94)	0,64 (2,01)
... i fritid (standardavvik)	0,46 (1,63)	0,76 (2,27)	0,32 (1,21)	0,31 (1,00)	0,71 (2,31)	0,39 (1,58)	0,48* (1,72)
... mot flere (standardavvik)	0,14 (0,55)	0,36 (1,45)	0,31 (1,65)	0,23 (0,80)	0,17 (0,54)	0,19 (1,12)	0,23 (1,10)
... med flere på eget "lag" (standardavvik)	0,39 (1,78)	0,33 (1,18)	0,61 (2,09)	0,33 (1,12)	0,38 (1,44)	0,34 (1,66)	0,39 (1,58)
... hvor våpen ble brukt (standardavvik)	0,07 (0,46)	0,16 (1,03)	0,17 (0,94)	0,11 (0,75)	0,17 (1,24)	0,09 (0,84)	0,12 (0,90)

NOTE. Elever som rapporterte over 100 slåsskamper i løpet av et år er holdt utenfor denne tabellen (fra 3 til 9 elever på det enkelte spørsmål). Asterisk () ved gjennomsnittstallet for hele utvalget indikerer at det var signifikante forskjeller mellom skoler.*

9 Avslutning

Ungdomsundersøkelsen tyder på en klar reduksjon i risikoatferd blant Drammens ungdom fra 1999 til 2003. Dette gjelder så vel for røyking, som for alkoholbruk og bruk av illegale rusmidler. Det var også klare tegn på at det var mindre slåssing blant Drammens ungdom sammenliknet med 1999. Videre fant vi at flere elever uttrykte trivsel på skolen. I motsetning til resultatene for ulike typer risikoatferd, viste ungdomsundersøkelsen i 2003 imidlertid en negativ utvikling for forholdet mellom etniske grupper.

Vi må imidlertid ta enkelte forbehold. Alle data var basert på at ungdommen selv fortalte hva de hadde gjort og hvordan de tenkte. Vi hadde med andre ord selvrapportert atferd og uttrykte holdninger. Videre var undersøkelsen begrenset til 77 prosent av det totale antallet ungdomsskoleelever i Drammen. Dermed manglet mer enn en femtedel av elevene. De som deltok i undersøkelsen, var kanskje ikke helt representative for alle skoleelevene, siden det ikke er tilfeldig hvem som unnlater å delta (eller ikke får lov å delta av sine foreldre). Det var også forskjeller mellom skolene: én av skolene var representert med bare 60,5 prosent av elevene sine. Når nesten 40 prosent av elevene manglet på en skole (kalt skole 3 i kapittel 8), vil resultatene for denne skolen åpenbart være beheftet med større usikkerhet enn resultater for andre skoler.

Den foreliggende rapporten har ikke gått inn på årsaksforklaringer. Delvis har dette sin begrunnelse i datas art: Vi har rene sammenhenger (korrelasjoner); vi kan da ha vanskelig for å avgjøre årsaksforhold (hva som kommer først av to variabler, eller om fordelingene på begge variablene er forårsaket av en tredje variabel).

Når vi ikke har data over tid, svekkes muligheten til å trekke konklusjoner om sannsynlige årsaksforhold. På den andre siden kan vi også med slike data teste om ulike antatte årsaksmodeller er forenlige med data. Av hensyn til den tilgjengelige økonomiske rammen for prosjektet er denne typen analyser utelatt her. Framtidige analyser av data fra ungdomsundersøkelsen i Drammen skal ta opp dette.

Vedlegg 1 Resymé fra forskningsartikler med bakgrunn i data fra 1999

Data fra de to ungdomsundersøkelsene brukes også til utvidede analyser. Vi vil her trekke fram to forskningsartikler med relevans for det forebyggende arbeidet i Drammen, begge basert på data fra ungdomsundersøkelsen i 1999.

1. Slåsskamper blant Drammens ungdom

Den ene av disse artiklene (Bratt, Under trykking) så på forholdet mellom tre variabler: (1) ungdommens tendens til å trekke seg tilbake til ungdomsstyrte sosiale arenaer utenfor voksnes kontroll, (2) alkoholbruk og (3) deltakelse i slåsskamper. Fokuset i denne artikkelen lå på deltakelse i slåsskamper, forklart på bakgrunn av *hvor* ungdommen oppholdt seg. Innen kriminologisk forskning er det i de senere årene kommet flere bidrag som hevder at man ikke trenger å se på psykologiske variabler, sosiale normer eller kultur for å forstå kriminalitet eller avvikende atferd. Fokuset i disse bidragene ligger snarere på situasjonen – på at helt vanlige sosiale aktiviteter kan gi anledning til avvikende atferd når sosiale ”vektre” ikke er til stede.

Denne innfallsvinkelen blir i artikkelen brukt for å analysere slåssing blant Drammens ungdom. I tråd med teorien, fant vi en meget sterk sammenheng mellom slåssing og ungdommens tendens til å oppsøke steder uten voksenkontroll. (For tendensen til å oppsøke slike arenaer utenfor voksnes kontroll brukte vi følgende indikatorer: Å henge på gatehjørnet, å oppholde seg lenge i gatene i sentrum, å bruke spillemaskin, å gå på diskotek, å gå på kafé. Disse indikatorene ble samlet til én enkelt variabel, ved hjelp av såkalt faktoranalyse). Alkoholbruk bidro bare litt til forklaringen av slåssing, den avgjørende faktoren så ut til å være hvorvidt ungdommen oppsøkte steder hvor ungdom treffes uten voksnes kontroll. Dette resultatet gjaldt både for etnisk norsk ungdom (av begge kjønn) og for gutter med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn.

Artikkelen refererer samtidig til kritikken av et perspektiv som nøyer seg med å se på slike situasjonsvariabler, det vil si hvor ungdommen befinner seg og om voksne er til stede. Det er neppe tilfeldig hvem som oppsøker slike arenaer. Videre vil andre forhold bidra til å forklare tendensen til å delta i slåsskamper. Langt fra alle som oppholder seg på steder uten kontroll fra voksne deltar i slåsskamper, også om anledningen byr seg. I denne sammenheng gir data fra Drammen et påfallende resultat: Mens jenter med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn rapporterte flere slåsskamper enn jenter fra den etnisk norske gruppen, var det *ingen* sammenheng mellom tendensen til å oppsøke ungdomsstyrte sosiale arenaer og slåsskamper blant jenter med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn.

På tross av det spesielle resultatet for jenter med minoritetsbakgrunn, kan vi trekke følgende konklusjon: For det forebyggende arbeidet i Drammen og andre kommuner er det i seg selv en risikofaktor at ungdom ofte ”henger på gata eller hjørnet” eller på annen måte unngår voksnes tilstedeværelse. På den andre siden trenger ungdommen sine egne

sosiale arenaer, atskilt fra foreldre og lærere. Dette er en naturlig og nødvendig del av ungdommens modning. Ungdomsklubber og sportsklubber vil være blant de institusjoner som kan fungere positivt i denne sammenheng, ved å ivareta ungdommens behov for selvstendighet fra foreldregenerasjonen, samtidig som eldre personer er tilstede som veiledere. Ikke minst vil slike institusjoner kunne fungere positivt hvis de bidrar til gjentatt samarbeid basert på lik status mellom ulike grupper, for eksempel mellom etniske grupper. I tillegg kan bruke oppsøkende virksomhet på de steder hvor en del ungdommer samles mer spontant. Bruken av natravner i norske byer er ett av flere eksempler på tiltak som følger opp lærdommen at tilstedeværelsen av sosiale ”vektre” i betydelig grad kan redusere voldstendenser.

2. Holdninger mellom etniske grupper blant Drammens ungdomsskoleelever

En egen forskningsartikkel fulgte opp en rekke teorier innen forskning om forholdet mellom etniske grupper (Bratt, 2002). Denne artikkelen la særlig vekt på forholdet mellom kontakt på tvers av etnisitet blant Drammens ungdom og holdninger mellom etniske grupper. I tråd med teorien, tydet analysen på at utviklingen av vennskap på tvers av etnisitet vil være et viktig bidrag for å gi generelt mer positive holdninger mellom etniske grupper. Et interessant resultat var samtidig at holdninger blant gutter, som generelt er mer negative til etniske utgrupper enn jenter, så ut til å bli forholdsvis sterkt påvirket av slike vennskap. Artikkelen konkluderte blant annet med at skoler i norske kommuner bør unngå å ha segregerte klasser, det vil si klasseinndelinger som bevisst eller ubevisst bygger på etniske skillelinjer. Vi kan forvente at slik segregering vil øke konfliktene mellom etniske grupper, fordi det både gir et forsterket fokus på etniske skiller og fordi det svekker muligheten til vennskapsdannelser på tvers av etnisitet.

Vedlegg 2 En kort merknad til variansanalyse og statistisk signifikans

Notatet gjengir delvis vanlige frekvensoversikter, det vil si oversikter over hvor mange som ga en bestemt type svar. Enkelte ganger kombineres slike oversikter med en klassifisering avhengig av andre spørsmål. Slike sammenhenger er satt opp i såkalte krystabeller. Andre ganger refererer notatet til mer avanserte analyseteknikker.

I sammenlikningen av gjennomsnitt hos ulike grupper og endringer i gjennomsnitt fra 1999 til 2003 har vi brukt variansanalyse (ANOVA) for å teste om forskjellene kunne sies å være statistisk signifikante. Denne signifikanstesten sammenlikner forskjellen mellom gruppene med den forskjellen (variasjon) vi finner innen den enkelte gruppe. Forenklet kan vi si at denne testen undersøker om variasjonene mellom gruppene er større enn variasjonen innad i gruppene. Men også utvalgets størrelse (antall elever som inngår i analysen) vil være med på å bestemme om en forskjell blir beregnet til å være statistisk signifikant. I sammenlikninger mellom 1999 og 2003 har vi store utvalg, noe som kan føre til at også forholdsvis trivielle forskjeller kan bli beregnet til å være "statistisk signifikante".

Variansanalysen skal, på samme måte som andre signifikanstester, egentlig bygge på test av hypoteser. Variansanalysen tar utgangspunkt i den såkalte nullhypotesen, som sier at det ikke er noen forskjell mellom gruppene i spørsmålet vi tester. For eksempel: Det er ingen forskjell mellom elever på henholdsvis Skole 1 og Skole 2. Variansanalysen gir så svar på følgende spørsmål: Hvis nullhypotesen er sann, hvor stor er da sannsynligheten for at vi får resultatet vår undersøkelse gir? Er sannsynligheten liten, innebærer det at vi regner med at det virkelig er en forskjell mellom gruppene. Vi forkaster dermed nullhypotesen. Det er vanlig å sette kravet ved 5 prosent; det vil si at det skal være under 5 prosent sannsynlighet for at vi ville fått de resultatene vi har i et tilfeldig trukket utvalg hvis nullhypotesen (ingen forskjell) var sann ($p < 0,05$).

I dette notatet er signifikanstester brukt som en veiledning for å identifisere interessante forskjeller. Vi har brukt signifikanstester selv om vi ikke har testet hypoteser og har et ikke-tilfeldig, men stort utvalg fra alle ungdomsskoleelevene.

Referanser

- Bernburg, J. G., & Thorlindsson, T. (2001). 'Routine Activities in Social Context: A Closer Look at the Role of Opportunity in Deviant Behavior'. *Justice Quarterly*, 18(3), 543-567.
- Bratt, C. (2000). *Ungdomsundersøkelse I Drammen 1999* (NIBR prosjektrapport No. 2000:5). Oslo: NIBR.
- Bratt, C. (2002). 'Contact and Attitudes between Ethnic Groups. A Survey-Based Study of Adolescents in Norway'. *Acta Sociologica*, 45(2), 107-126.
- Bratt, C. (Under trykking). 'Fights among Adolescents: Related to the Use of Intoxicants, out-of-Home Activities, or Ethnicity?' *Acta Sociologica*.
- Brewer, M. B. (1999). 'The Psychology of Prejudice: Ingroup Love or Outgroup Hate?' *Journal of Social Issues*, 55(3), 429-444.
- Gaertner, S. L., & Dovidio, J. F. (2000). *Reducing Intergroup Bias : The Common Ingroup Identity Model*. Philadelphia, Pa.: Psychology Press.
- Himmelfarb, S. (1993). 'The Measurement of Attitudes'. In A. H. Eagly & S. Chaiken (Eds.), *The Psychology of Attitudes* (pp. 23-87). Fort Worth: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Haaland, T. (2003). Vold, Rusmidler Og Holdninger Til Innvandrere. En Sammenliknende Studie Blant Ungdom I Drammen Og Kristiansand (NIBR-notat 2003:108).
- Osgood, C. E., Tannenbaum, P. H., & Suci, G. J. (1957). *The Measurement of Meaning*. Urbana: University of Illinois Press.
- Osgood, D. W., Wilson, J. K., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., & Johnston, L. D. (1996). 'Routine Activities and Individual Deviant Behavior'. *American Sociological Review*, 61(4), 635-655.
- Tourangeau, R., Rasinski, K. A., Bradburn, N., & D'Andrade, R. (1989). 'Carryover Effects in Attitude Surveys'. *Public Opinion Quarterly*, 53(4), 495-524.